

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Dopuszczalność przysposobienia osoby pełnoletniej w ustawodawstwie krajów europejskich

dr Rafał Łukasiewicz

Prawo rodzinne

Warszawa 2022

Spis treści

I. Wprowadzenie	5
II. Przysposobienie osób pełnoletnich – perspektywa międzynarodowa	8
1. Uwagi wstępne	8
2. Austria	9
3. Belgia	10
4. Czechy	12
5. Finlandia	14
6. Francja	14
7. Grecja	16
8. Hiszpania	16
9. Niemcy	17
10. Rumunia	20
11. Szwajcaria	20
12. Szwecja	22
13. Turcja	22
14. Ukraina	23
15. Włochy	24
16. Podsumowanie	26
III. Przysposobienie osób pełnoletnich a prawo polskie	28
1. Uwagi wstępne	28
2. Przestanki przysposobienia osób pełnoletnich	31
2.1. Ujęcie nowej przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich	31
2.2. Aktualnie obowiązujące przesłanki a przysposobienie osób pełnoletnich	33
3. Skutki przysposobienia osób pełnoletnich	40
3.1. Rodzaje przysposobienia a przysposobienie osób pełnoletnich	40

4 Spis treści

3.2. Wyłączenie oraz modyfikacja niektórych skutków adopcji a przysposobienie osób pełnoletnich	42
4. Podsumowanie	46
IV. Uwagi końcowe	48
Bibliografia	50

I. Wprowadzenie

Dobro dziecka jest nadrzędną wartością leżącą u podstaw rozwiązań ustawowych dotyczących instytucji przysposobienia. Na przestrzeni lat udało się wykształcić międzynarodowe standardy ochrony dobra dziecka przysposabianego, które oddziałują na rozwiązania ustawowe w poszczególnych systemach normatywnych¹. Choć współcześnie przysposobienie jest w głównej mierze konstrukcją prawną służącą zapewnieniu małoletnim pozbawionym środowiska rodzinnego nowej rodziny (ewentualnie uformowania pełnej rodziny w razie przysposobienia pasierba), niektóre ustawodawstwa dopuszczają możliwość przysposobienia także osób pełnoletnich. Nie należy przy tym traktować takich rozwiązań jako konkurencyjnych w stosunku do przysposobienia małoletnich, a tym bardziej jako stanowiących zagrożenie dla aprobowanego powszechnie modelu przysposobienia opartego na przyznaniu dobru dziecka prymatu nad interesami innych podmiotów². Historycznie rzecz ujmując, instytucja przysposobienia dorosłych miała często podłoże majątkowe, a zatem sprzeczne z istotą dzisiejszego pojmowania adopcji³. Aktualne funkcje przyspo-

¹ Zob.: Deklaracja o społecznych i prawnych zasadach ochrony dobra dzieci ze szczególnym uwzględnieniem praktyki w zakresie przysposobienia i umieszczania w rodzinie zastępczej w skali krajowej i międzynarodowej z 3.12.1986 r., Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 41/85 z 3.12.1986 r.; Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci, sporządzona w Strasburgu 24.04.1967 r. (ETS Nr 58, 1967/1968, Dz.U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157); Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.); Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzona w Hadze 29.05.1993 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448); Zrewidowana Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci, sporządzona w Strasburgu 27.11.2008 r. (ETS Nr 202, 2008).

² Szerzej: R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019. Dobro dziecka przysposabianego było też przedmiotem licznych orzeczeń Sądu Najwyższego, m.in. orzeczenie SN z dnia 15.09.1951 r., C 715/51, PiP Nr 2; orzeczenie SN z dnia 30.09.1952 r., C 1513/52, OSN 1954, Nr 1, poz. 5; uchwała SN z dnia 12.06.1992 r., III CZP 48/92, Nr 10, poz. 179.

³ M.in.: A. Stelmachowski, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1957, s. 11–48; B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966, s. 5–12; J. Ignatowicz, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piątkowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 913–921; R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka...*, s. 22–33.

sobienia osób pełnoletnich nie muszą być jednak takie same, a niejednokrotnie dopuszczenie takiej możliwości może dać wymierne korzyści w sferze stosunków o charakterze niemajątkowym.

Debata na temat przysposobienia osób dorosłych ożyła niedawno w związku z wystąpieniem Rzecznika Praw Dziecka, w którym wskazano na potrzebę podjęcia prac legislacyjnych w zakresie rozszerzenia możliwości przysposobienia także osób dorosłych⁴. Skargi, które były asumptem do wystąpienia RPO, pochodziły od rodziców zastępczych, którzy chcieli przysposobić niepełnosprawnych pełnoletnich, nad którymi sprawowali pieczę jeszcze w okresie małoletności. Rzecznik Praw Obywatelskich zaproponował dodanie przepisu szczególnego, zgodnie z którym można w wyjątkowych okolicznościach przysposobić osobę pełnoletnią, jeżeli przemawiają za tym potrzeby wynikające z zasad współżycia społecznego. Rozwiązanie takie mogłoby znaleźć zastosowanie np. w sytuacjach, gdy przysposabiana osoba jest niezdolna do samodzielnej egzystencji lub wymaga wsparcia⁵.

Celem niniejszego raportu jest analiza instytucji przysposobienia osób pełnoletnich w wybranych państwach europejskich⁶. Założeniem opracowania nie jest przeprowadzenie dogłębnych badań na temat regulacji prawa obcego, ale próba podjęcia dyskusji na temat zasadności wprowadzenia do polskiego porządku prawnego tej instytucji. Refleksje na temat ewentualnej możliwości wkomponowania do polskiego systemu prawnego konstrukcji przysposobienia osób pełnoletnich zostaną jednak poprzedzone przedstawieniem zasad, na których opierają się analogiczne rozwiązania prawne w wybranych europejskich systemach prawnych. Rozwiązania prawne tam obowiązujące różnią się znacząco, począwszy od przepisów dopuszczających przysposobienie osób pełnoletnich jedynie na podstawie klauzul generalnych oraz zwrotów niedookreślonych, a skończywszy na unormowaniach określających w szczegółowy sposób katalog stanów faktycznych, w których przysposobienie osób pełnoletnich jest dopuszczalne. Różne są także unormowania dotyczące przesłanek oraz skutków przysposobienia osób dorosłych – od modeli, w których dopuszczono takie przysposobienie bez odrębnego, szczegółowego ujęcia szeregu kwestii, do przyjęcia regulacji prawnych obejmujących wiele zagadnień odrębnie dla przysposobienia pełnoletnich. Ze względu na istotne różnice uwaga zostanie skoncentrowana w głównej

⁴ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 grudnia 2019 r. w sprawie adopcji osób dorosłych, IV.7023.11.2019.MK, dalej: Wystąpienie RPO. Por. Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, DLPC-IV.053.5.2019.

⁵ Wystąpienie RPO, s. 2.

⁶ Szerzej na temat podstawowych informacji o przysposobieniu w wybranych państwach: K. Bagan-Kurluta, *Adopcja dzieci. Rozwiązania prawne w wybranych państwach*, Białystok 2009; Y. Brulard, L. Dumont, *Comparative Study Relating to Procedures for Adoption Among the Member States of the European Union, Practical Difficulties Encountered in this Field by European Citizens Within the Context of the European Pillar of Justice and Civil Matters and Means of Solving These Problems and of Protecting Children's Rights*, JLS/2007/C4/017-30-CE-0157325/00-64 (badanie zlecone przez Dyрекję Generalną ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa Komisji Europejskiej).

mierze na ustaleniu, w jakich okolicznościach może dojść do przysposobienia osób pełnoletnich, a nie jakie są skutki prawne takiego rozstrzygnięcia. Pominięta zostanie też problematyka dotycząca rozwiązania przysposobienia.

II. Przysposobienie osób pełnoletnich – perspektywa międzynarodowa⁷

1. Uwagi wstępne

Dopuszczalność przysposobienia osób pełnoletnich nie jest zjawiskiem rzadkim. Choć poniższe badania obejmować będą jedynie rozwiązania europejskie, które zazwyczaj cechują się nadaniem decydującego znaczenia istniejącej już między przysposabiającymi a dorosłym przysposobionym więzi właściwej relacji rodzic-dziecko, to jednak w perspektywie ogólnoświatowej można dostrzec wiele odmiennych celów, jakim może służyć adopcja osób pełnoletnich. Równocześnie podkreślić należy, że część z nich cechuje przede wszystkim chęć ominięcia aktualnie obowiązujących przepisów prawa⁸. W doktrynie dostrzeżono zjawisko tworzenia prawnie uznanej rodziny przez związki osób jedнопłciowych z zastosowaniem instytucji przysposobienia osoby pełnoletniej w sytuacjach, gdy zawarcie małżeństwa przez takie osoby nie jest dopuszczalne w danym systemie prawnym⁹. Przysposobienie osób pełnoletnich jest także czasami stosowane jako sposób ustanowienia partnera beneficjentem trustu¹⁰. Szczególnie głośne medialnie są przypadki przysposobienia zięcia w Japonii. Zazwyczaj występują one w ramach działalności gospodarczej prowadzonej przez rodzinę, w której aktualna głowa rodziny adoptuje przyszłego zięcia (zazwyczaj spośród aktualnych pracowników) jako kontynuatora rodziny (męża córki) oraz przyszłego szefa rodzinnego przedsiębiorstwa¹¹.

Powyżej nakreślone przykłady zastosowania przysposobienia osób dorosłych należy skonfrontować z dominującym w europejskich systemach prawnych przeświadczeniem, że celem

⁷ Wszystkie tłumaczenia w tekście pochodzą od autora.

⁸ Szerzej: B.E. McCabe, *Adult Adoption: The Varying Motives, Potential Consequences, and Ethical Considerations*, "Quinnipiac Probate Law Journal" 2009, vol. 22, no. 3, s. 300–319.

⁹ P.N. Fowler, *Adult Adoption: A New Legal Tool for Lesbians and Gay Men*, "Golden Gate University Law Review" 1984, no. 14, s. 667–708; G.L. Snodgrass, *Creating Family without Marriage: The Advantages and Disadvantages of Adult Adoption among Gay and Lesbian Partners*, "Journal of Family Law" 1997, no. 36, s. 75–94; B.E. McCabe, *Adult Adoption...* s. 306–311; S. Ratliff, *Adult Adoption: Intestate Succession and Class Gifts under the Uniform Probate Code*, "Northwestern University Law Review" 2011, vol. 105, no. 4, s. 1784–1787.

¹⁰ B.E. McCabe, *Adult Adoption...*, s. 311–314.

¹¹ Szerzej: R. Łukasiewicz, *Muko-yoshi – japońska adopcja zięcia jako sposób przekazania przedsiębiorstwa*, [w:] *Prawo i kultura we współczesnej Japonii*, red. M. Bidziński, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2017, s. 42–55.

przysposobienia osób pełnoletnich powinno być w zasadzie stworzenie relacji prawnej między podmiotami, które faktycznie łączy już więź właściwa dla stosunków między rodzicami i dziećmi. Nie oznacza to jednak, że również w europejskich systemach prawnych instytucja ta nie bywa w praktyce wykorzystana dla innych potrzeb, np. ominięcia przepisów podatkowych. Z tych przyczyn w ustawodawstwach europejskich zdaje się przeważać ostrożność w regulacjach dotyczących przysposobienia dorosłych, polegająca na takim sformułowaniu przepisów, aby dominowały w nich przesłanki kładące nacisk na uczuciową więź między przyszłymi stronami stosunku przysposobienia.

2. Austria

W ostatnich latach austriackie regulacje dotyczące przysposobienia osób dorosłych uległy zmianom. Najpierw wprowadzono przepisy, które miały na celu takie ujęcie wymagań przysposobienia dorosłych, aby zapobiec występującym przypadkom nadużyć, zwłaszcza dotyczących uzyskania zezwolenia na pobyt lub pracę przez cudzoziemca¹². Następnie położono nacisk na istniejący już bliski związek między przyszłymi stronami przysposobienia. Pomimo długiej tradycji przysposabiania osób pełnoletnich w Austrii aktualnie instytucja ta służyć ma przede wszystkim legalizacji istniejącej już więzi, która właściwa jest relacji występującej między rodzicem i dzieckiem i która straciła występujące w przeszłości podłoże majątkowe. Tworzenie wspólnoty domowej jest tutaj istotnym elementem, zwłaszcza w odniesieniu do osób chorych lub niepełnosprawnych. Dlatego odwiedziny przysposabianego przez przysposabiających kilka razy w miesiącu nie mogą być traktowane jako świadczące o istnieniu bliskiej więzi¹³. Utrzymywanie stosunków seksualnych między stronami przyszłego stosunku przysposobienia wyklucza przysposobienie, gdyż nie spełnia kryteriów więzi właściwej dla rodziców i dzieci¹⁴.

Zgodnie z § 194 ust. 1 zd. 2 austriackiego kodeksu cywilnego¹⁵ jeżeli wybrane dziecko jest pełnoletnie, przysposobienie może zostać zatwierdzone tylko wtedy, gdy wnioskodawcy udowodnią, że istnieje już bliski związek, który odpowiada relacji między biologicznymi rodzicami a dziećmi, zwłaszcza jeśli wybrane dziecko i adoptujący mieszkali w tym samym gospodarstwie domowym lub przez pięć lat udzielali sobie nawzajem pomocy porównywalnie do bliskiej wspólnoty. Prawo austriackie reguluje też kwestię kolizji interesów dzieci biologicznych

¹² Familien- und Erbrechts-Änderungsgesetz 2004 – FamErbRÄG 2004 (202/BNR).

¹³ A. Deixler-Hübner, [w:] ABGB-ON1.06, red. A. Kletečka, M. Schauer, (Stand 15.1.2021, rdb.at), § 194.

¹⁴ Kindschafts- und Namensrechts-Änderungsgesetz 2013 (2004 d.B.); LGZ Wien 11.1.1990, 47 R 16/90, EFSlg 62.961.

¹⁵ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, StF: JGS Nr. 946/1811, z późn. zm., dalej: ABGB.

przysposabiających z dokonaniem przysposobienia. Zgodnie z § 194 ust. 2 ABGB, z wyjątkiem braku przesłanek określonych w ust. 1, wydania zezwolenia należy odmówić, jeżeli koliduje to z nadrzędną troską o dziecko biologiczne osoby przysposabiającej, w szczególności jeżeli jego utrzymanie lub wychowanie byłoby zagrożone; w przeciwnym razie nie bierze się pod uwagę kwestii ekonomicznych, chyba że przysposabiający działa z wyłącznym lub dominującym zamiarem skrzywdzenia dziecka biologicznego. Jako przykład można wskazać sytuację, w której alimenty na dzieci biologiczne już przed dokonaniem przysposobienia są poniżej standardowej wysokości¹⁶. Natomiast samo zmniejszenie przyszłego spadku po przysposabiającym nie może przemawiać samo w sobie za odmową przysposobienia osoby pełnoletniej¹⁷.

Zgodnie z prawem austriackim przysposobić mogą zasadniczo tylko małżonkowie (§ 191 ust. 2 ABGB); przysposobienie jest dokonywane na podstawie umowy, którą pełnoletni przysposobiony zawiera samodzielnie (§ 192 ust. 2 ABGB); przysposabiający muszą mieć co najmniej 25 lat i być starsi od przysposobionego (§ 193 ABGB); do przysposobienia niezbędna jest zgoda określonych podmiotów, w tym pełnoletniego przysposobionego, który nie jest zdolny do podjęcia decyzji, tj. zawarcia umowy adopcyjnej (§ 195 ust. 1 pkt 4 ABGB) oraz wysłuchanie określonych osób, w tym rodziców dorosłego przysposobianego (§ 196 ABGB). Przysposobienie w prawie austriackim należy zakwalifikować jako przysposobienie niepełne. Zgodnie z § 197 ABGB między przysposabiającymi i ich zstępnymi a przysposobianym i jego zstępnymi z chwili dokonania przysposobienia powstają takie same prawa jak w przypadku pokrewieństwa. Przysposobienie nie powoduje jednak zerwania relacji prawnych z rodziną biologiczną przysposobionego w zakresie prawa alimentacyjnego (§ 198 ABGB) czy spadkowego (§ 199 ABGB).

3. Belgia

Ustawodawca belgijski posługuje się niedookreślonym zwrotem ważnych przyczyn jako podstawowej przesłanki przysposobienia, w tym przysposobienia osób pełnoletnich¹⁸. Równocześnie w odniesieniu do przysposobienia małoletnich prawo belgijskie *expressis verbis* wskazuje na przesłankę najlepszego interesu dziecka i poszanowania praw podstawowych uznanych w prawie międzynarodowym (art. 344-1 belgijskiego kodeksu cywilnego¹⁹). Przez

¹⁶ LG Linz 6.3.2003, 15 R 321/02k, EFSlg 104.473; LGZ Wien 7.2.2003, 43 R 70/03t, EFSlg 104.473.

¹⁷ F. Kerschner, *Bürgerliches Recht*, Band V: *Familienrecht*, Linz 2013, s. 170.

¹⁸ Szerzej: B. Bertrand, I. Lammerant, M. Verwilghen, *Les lignes de faite de la réforme du droit belge de l'adoption*, "Revue trimestrielle de droit familial" 2006, no. 1, s. 13-76; I. Lammerant, A. Ottevaere, M. Verwilghen, *Le nouveau droit fédéral de l'adoption*, "Revue trimestrielle de droit familial" 2006, no. 1, s. 77-169.

¹⁹ Code Civil. – Titre Preliminaire et Livre I : Des Personnes (Art. 1-515). (Intitulé Modifié Par L 2019-04-13/28, Art. 2, 090; En Vigueur: 01-11-2020), dalej: BKC.

ważne przyczyny należy rozumieć przede wszystkim utworzenie więzi właściwej dla relacji rodzic-dziecko między przysposabiającym a przysposobionym²⁰.

W prawie belgijskim występują dwa przedmiotowe rodzaje przysposobienia – przysposobienie pełne oraz przysposobienie proste (art. 343 § BKC). W odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich dopuszczalne jest wyłącznie przysposobienie proste (*a contrario* art. 355 BKC), które pod wieloma względami przypomina znane prawu polskiemu przysposobienie niepełne (art. 353-1-354-3 BKC). Polega ono przede wszystkim na powstaniu stosunku przysposobienia między przysposabiającym a przysposobionym oraz rozciągnięciu powstałej w ten sposób więzi rodzinnej także na zstępnych przysposobionego. Przysposobienie proste nie tworzy jednak, w przeciwieństwie do przysposobienia pełnego, relacji prawnorodzinnych między rodziną przysposabiającego a przysposobionym oraz nie ustają więzi przysposobionego z jego rodziną biologiczną. W odniesieniu do kwestii majątkowych przysposobienie proste nie prowadzi do zerwania stosunków alimentacyjnych z rodziną biologiczną, a jedynie do zmiany kolejności obowiązku alimentacyjnego i włączenia do kręgu podmiotów zobowiązanych także przysposabiających. Podobną konstrukcję przyjęto także w odniesieniu do dziedziczenia.

Belgijski kodeks cywilny reguluje niektóre kwestie odrębnie w stosunku do przysposobienia osób pełnoletnich. Przede wszystkim w szczególny sposób uregulowana została kwestia wymogu zgody pełnoletniego na przysposobienie. Zgodnie z art. 348-1 BKC zgoda nie jest wymagana, jeżeli sąd uzna, że z względu na okoliczności faktyczne ustalone w umotywowanym sprawozdaniu, że osoba pełnoletnia nie jest w stanie wyrazić swojej woli. To samo dotyczy sytuacji, gdy zarządzenie sędziego pokoju wydane na podstawie artykułu 492-1 BKC stwierdza, że osoba dorosła jest niezdolna do wyrażenia zgody na przysposobienie. Pełnoletnią osobę, która jest w stanie samodzielnie wyrazić opinię, przesłuchuje bezpośrednio sędzia. W stosownych przypadkach osoba zaufania wyraża opinię osoby dorosłej, jeśli ta ostatnia nie jest w stanie wyrazić własnej opinii. Sędzia przywiązuje do tej opinii odpowiednią wagę. Ze względu na fakt, że osoba pełnoletnia, która ma być przysposobiona, może pozostawać już w związku małżeńskim albo konkubinacie, art. 348-2 BKC wymaga do przysposobienia zgody małżonka (konkubenta) przysposabianego.

Prawo belgijskie szczegółowo reguluje problematykę zmiany nazwiska w rezultacie przysposobienia (art. 352-1 oraz 352-6 BKC). Niemniej jednak w odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich wprowadzono w tym zakresie wyjątek. Zgodnie z art. 353-3 BKC, jeśli przysposobiony ukończył 18 lat, strony mogą żądać od sądu, aby nie dokonywać żadnych zmian w nazwisku przysposobionego. Istotne znaczenie w kontekście przysposobienia osób pełnoletnich ma także art. 353-6 BKC, zgodnie z którym zmiana nazwiska przysposobionego wynikająca z przysposobienia obejmuje również jego zstępnych, nawet urodzonych przed

²⁰ I. Lammerant, A. Ottevaere, M. Verwilghen, *Le nouveau...*, s. 82.

przysposobieniem. Jednak zstępni pierwszego stopnia w wieku powyżej 18 lat mogą zażądać zachowania swojego nazwiska dla siebie i swoich zstępnych.

4. Czechy²¹

Prawo czeskie wprowadziło instytucję przysposobienia osób pełnoletnich relatywnie niedawno, w ramach nowego Kodeksu cywilnego, który wszedł w życie 1 stycznia 2014 r.²². Oznacza to, że instytucja przysposobienia osób pełnoletnich została po ponad 60 latach ponownie uwzględniona przez czeski system prawny.

Podstawową przesłankę przysposobienia dorosłego wskazuje § 846 CKC, zgodnie z którym może ono nastąpić, o ile nie jest to sprzeczne z dobrymi obyczajami²³. Wskazana klauzula generalna jest interpretowana przez pryzmat dwóch okoliczności. Przede wszystkim przysposobienie osoby pełnoletniej nie może mieć na celu osiągnięcia celów właściwych dla innej instytucji prawnej, np. nie może wiązać się z powstaniem zawołowanego małżeństwa²⁴. Ponadto zazwyczaj na zgodność z dobrymi obyczajami będzie wskazywać już istniejąca więź między przysposabiającym a przysposobionym²⁵. Jak zauważa się w doktrynie, z punktu widzenia konfliktu przysposobienia z dobrymi obyczajami istotna jest kwestia stworzenia prawdziwej relacji rodzic-dziecko, czyli społecznej więzi lub związku rodzinnego, który jest bliski relacji tworzonej przez gotowość do wzajemnego wsparcia lub pomocy. Natomiast inne motywy, w tym ekonomiczne, nie mogą być decydującym celem przysposobienia²⁶.

W prawie czeskim przysposobienie osób pełnoletnich występuje w dwóch wariantach: przysposobienia, które jest podobne do przysposobienia małoletniego (§ 847 CKC), oraz przysposobienia, które nie jest podobne do przysposobienia małoletniego (§ 848 CKC).

Pierwszy ze wskazanych rodzajów przysposobienia reguluje § 847 ust. 1 CKC, zgodnie z którym osoba dorosła może zostać adoptowana, jeżeli a) rodzeństwo biologiczne osoby przysposobionej zostało przysposobione przez tego samego przysposabiającego; b) w chwili

²¹ Materiały, na podstawie których opracowano część poświęconą prawu czeskiemu, zostały zgromadzone podczas stażu na Uniwersytecie Karola w Pradze w dniach 23.04.2019 r. – 30.04.2019 r. W tym miejscu pragnę podziękować Profesorowi Ondřejowi Frncie z Katedry Prawa Cywilnego Wydziału Prawa Uniwersytetu Karola w Pradze za wsparcie i pomoc w organizacji stażu.

²² Zákon občanský zákoník (Zákon č. 89/2012 Sb), z późn. zm., dalej: CKC.

²³ Odnośnie do podmiotów, których dotyczy ta instytucja por. § 854 CKC, zgodnie z którym do przysposobienia małoletniego, któremu przyznano niezależność, przepisy o przysposobieniu dorosłych stosuje się odpowiednio.

²⁴ O. Šimarková [w:] *Občanský zákoník. Komentář*, Jan Petrov, Michal Výtisk, Vladimír Beran et al., Praha 2017, s. 863.

²⁵ Rozsudek Okresního soudu Hradec Králové ze dne 24. dubna 2014, sp. zn. 20 C 31/2014-20, ASPI ID: JUD253193CZ; Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 4. září 2014, sp. zn. 26 C 31/2014, ASPI ID: JUD278239CZ; Rozsudek Okresního soudu Jihlava ze dne 22. dubna 2015, sp. zn. 6Nc 1053/2014-84, ASPI ID: JUD286091CZ.

²⁶ J. Grygar, [w:] *Občanský zákoník: velký komentář*, Svazek IV: § 794-975 a související a přechodná ustanovení, F. Melzer, P. Tégel et al., Praha 2016, s. 1285.

złożenia wniosku o przysposobienie przysposobiony był małoletni; c) przysposabiający sprawował pieczę nad przysposobionym w czasie jego małoletności; d) przysposabiający zamierza przysposobić dziecko swojego małżonka. Oznacza to, że przysposobienie to stanowi jeden z występujących często w państwach europejskich modeli, opartych na legalizacji aktualnie istniejących relacji między przysposobionym a osobą, która ma być przysposobiona. Ustawodawca wprowadził przy tym w § 847 ust. 2 CKC przesłankę braku sprzeczności takiego przysposobienia z uzasadnionym interesem rodziców biologicznych. Zgodnie z § 847 ust. 3 CKC przepisy dotyczące przysposobienia małoletniego, w tym przepisy dotyczące skutków adopcji, stosuje się analogicznie, z wyjątkiem § 838 CKC (dotyczącego prawa do zapoznania się przysposobionego z treścią akt dotyczących postępowania adopcyjnego) i § 839 CKC (dotyczącego kwestii ewentualnego nadzoru nad przebiegiem dokonanego przysposobienia).

Przesłanki drugiego ze wskazanych rodzajów przysposobienia osób pełnoletnich wskazuje § 848 ust. 1 CKC, zgodnie z którym jeżeli nie szkodzi to istotnym interesom potomstwa przysposabiającego lub potomstwa przysposobionego, wyjątkowo można przysposobić osobę dorosłą z powodów zasługujących na szczególną uwagę, jeżeli jest to korzystne dla przysposabiającego i samych przysposobionych lub w uzasadnionych przypadkach przynajmniej dla jednego z nich. Wówczas przepisy o przysposobieniu małoletniego, w tym o jego skutkach, stosuje się odpowiednio (§ 848 ust. 1 CKC). Wyjątek od ogólnych zasad wprowadza jednak § 849 CKC, zgodnie z którym: przysposobiony i jego zstępni nie tworzą więzi rodzinnych z członkami rodziny osoby przysposabiającej i nie nabywają wobec nich żadnych praw majątkowych (§ 849 ust. 1 CKC). Przysposabiający nie nabywa żadnych praw majątkowych w stosunku do przysposobionego i jego zstępnych; przysposobiony i jego zstępni nie tracą swoich praw we własnej rodzinie (§ 849 ust. 2 CKC).

Czeski kodeks cywilny wprowadza też dodatkowe regulacje wspólne dla obu wskazanych rodzajów przysposobienia osób dorosłych, m.in. wymóg zgody małżonka przysposabianego (§ 850 ust. 2 CKC), zasadę braku zmiany nazwiska przysposabianego oraz wyjątki od tej zasady (§ 851 CKC), a także zasadę rozciągnięcia skutków prawnych przysposobienia na jego zstępnych urodzonych po dokonaniu przysposobienia (§ 852 CKC). W § 853 CKC ustawodawca czeski wprowadził reguły dotyczące kolejności obowiązku alimentacyjnego oraz dziedziczenia. Zgodnie z § 853 ust. 1 CKC obowiązek alimentacyjny przysposobionego względem jego wstępnych lub zstępnych trwa tylko wtedy i w takim zakresie, w jakim nie ma innych osób zobowiązanych lub osoby te nie są w stanie wypełnić tego obowiązku. Przysposobiony ma prawo do alimentów i utrzymania ze strony wstępnych i zstępnych tylko wtedy i tylko w zakresie, w jakim przysposabiający nie jest w stanie wypełnić obowiązku alimentacyjnego. W odniesieniu do dziedziczenia ustawowego, zgodnie z § 853 ust. 2 CKC, przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym w pierwszej ustawowej grupie spadkobierców, ale nie uczestniczy w prawach spadkowych przysposabiającego wobec innych osób. Natomiast

na podstawie § 853 ust. 2 CKC jeżeli przysposobienie ma również skutki prawne dla zstępnych przysposobionego dziecka, ustępy 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

5. Finlandia

Kolejnym europejskim systemem prawnym, który dopuszcza możliwość przysposobienia osoby pełnoletniej, jest ustawodawstwo fińskie. Zgodnie z § 4 fińskiej ustawy adopcyjnej²⁷ przysposobienie dorosłego może być potwierdzone, jeżeli zostanie ustalone, że przysposobiony był małoletnim pod opieką i wychowaniem wnioskodawcy albo w inny sposób powstała między przysposabianym a wnioskodawcą ustabilizowana relacja porównywalna do relacji między rodzicem a dzieckiem. Przysposobienie osób pełnoletnich odnosi się w szczególności do przypadków, w których dziecko pozostawało w okresie małoletności pod pieczęią zastępczą przysposabiających, np. wówczas, gdy opiekunowie prawni nie wyrazili zgody na przysposobienie, kiedy dziecko było małoletnie²⁸. Dane statystyczne pokazują, że adopcje osób pełnoletnich są z każdym rokiem coraz częstszym zjawiskiem – przykładowo w grupie wiekowej obejmującej przysposobionych w wieku 20–39 lat liczba przysposobień zwiększyła się w ostatnich latach niemal dwukrotnie (w roku 2010 – 42, w roku 2018 – 81)²⁹. Prawo fińskie nie przewiduje znacznych odstępstw od reguł ogólnych przysposobienia w odniesieniu do sytuacji, gdy dotyczy ono osoby pełnoletniej. Do wyjątków należy zaliczyć przede wszystkim brak ustawowo określonego maksymalnego wieku przysposabiającego (§ 6 f.u.a.) oraz brak zmiany nazwiska przysposobionego (*a contrario* § 8 fińskiej ustawy o imieniu i nazwisku)³⁰.

6. Francja

W ostatnim czasie we francuskim systemie prawnym doszło do istotnych zmian w zakresie instytucji przysposobienia. Przysposobienie osób pełnoletnich było dotychczas dopuszczalne w formie przysposobienia prostego, co wynikało z poprzedniej treści art. 360 francuskiego kodeksu cywilnego³¹, zgodnie z którym adopcja prosta była dopuszczalna niezależnie od wieku przysposabianego. Analiza francuskiego orzecznictwa już wówczas wskazywała, że przysposobienie pełnoletniego nie było możliwe, jeżeli: istniały relacje seksualne między

²⁷ Adoptilaki, 20.1.2012/22, dalej: f.u.a.

²⁸ U. Kangas, *Perhe- ja perintöoikeuden alkeet*, Helsinki 2012, s. 87.

²⁹ Adoptioiden määrä pysyi ennallaan, Tilastokeskus, 21.8.2019: https://www.stat.fi/til/adopt/2018/adopt_2018_2019-08-21_tie_001_fi.html (dostęp: 16.03.2021).

³⁰ Etu- ja sukunimilaki, 19.12.2017/946.

³¹ Code Civile, En vigueur depuis le 15 mars 1803, ze zm., dalej: FKC.

stronami stosunku przysposobienia³²; celem przysposobienia było uzyskanie prawa do pobytu we Francji; celem przysposobienia było uniknięcie wydalenia z kraju; głównym celem przysposobienia były korzyści spadkowe czy podatkowe³³. Orzecznictwo już pod rządami poprzednio obowiązującego stanu prawnego wypracowało stanowisko, że zgoda rodziców na przysposobienie ich pełnoletniego dziecka nie jest wymagana³⁴.

Nowelizacja francuskiego kodeksu cywilnego³⁵, która wchodzi w życie 1 stycznia 2023 r., doprowadziła do daleko idących zmian w zakresie instytucji przysposobienia, w tym przysposobienia osób pełnoletnich. Na podstawie art. 344 pkt 4 FKC przysposobienie osób pełnoletnich jest dopuszczalne także w formie pełnej w przypadkach przewidzianych w art. 345 FKC. Oznacza to możliwość przysposobienia osoby pełnoletniej zarówno w formie przysposobienia prostego, jak i pełnego. Artykuł 345 FKC wskazuje, że w okresie trzech lat od osiągnięcia pełnoletności przez przysposabianego istnieje możliwość orzeczenia przysposobienia pełnego, jeżeli spełnione są dodatkowe przesłanki, tj. gdy dziecko zostało przyjęte przed ukończeniem piętnastego roku życia przez osoby, które nie spełniały warunków prawnych do przysposobienia; gdy dziecko zostało przed ukończeniem piętnastego roku życia przysposobione w formie zwykłej; w przypadkach przewidzianych w art. 344 punkt 2 i 3 (dotyczących m.in. dzieci porzuconych, czy urodzonych anonimowo); w przypadkach przewidzianych w art. 370-1-3 FKC (dotyczącego przysposobienia pełnego dziecka małżonka, partnera w ramach PASC, czy konkubenta). Do art. 345-1 FKC przeniesiona została regulacja pozwalająca orzeczenie przysposobienia prostego niezależnie od wieku przysposabianego, które uprzednio znajdowało się w art. 360 FKC. Podstawowa różnica między przysposobieniem prostym, a przysposobieniem pełnym polega na tym, że w pierwszym przypadku przysposobienie prowadzi do uzupełnienia dotychczasowego pochodzenia dziecka o pochodzenie od osób przysposabiających, co oznacza że utrzymuje ono prawa w swojej rodzinie pochodzenia (art. 360 FKC). W drugim przypadku (adopcja pełna) pochodzenie od przysposabiających zastępuje jego pochodzenie od rodziców i przestaje należeć do ich rodziny (art. 356 FKC). Prawo francuskie nie reguluje osobno przysposobienia osoby pełnoletniej, wobec czego zastosowanie znajdują przepisy regulujące przysposobienie proste oraz pełne. Na zasadach ogólnych, jeżeli przysposabiający ma zstępnych, sąd sprawdza, czy przysposobienie nie zagraża życiu rodzinnemu (art. 353-1 FKC).

³² Cour d'appel de Versailles, 4 novembre 1999, Dr. Fam., 2000, no. 141; Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, 4 mai 2011, 10-13.996; K. Pfeifer-Chomiczewska *Adopcja prosta – kontrowersyjny sposób na stworzenie więzi prawnej między konkubentami. Analiza prawa francuskiego*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2014, t. 13, z. 2, s. 314–334.

³³ Cour d'appel de Paris, 24 Septembre 1996; Cour d'appel de Riom, 22 Novembre 1993. Zobacz wyjątek: Cour d'appel de Reims, 13 juin 2002; Cour de Cassation, Chambre civile 1, 16 Octobre 2001, 00-10.665, za: M.C. Canini, *Adopter un enfant... majeur!* 16.09.2012 <https://www.legavox.fr/blog/maitre-claudia-canini/adopter-enfant-majeur-9523.htm> (dostęp: 6.04.2021).

³⁴ Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, 20 mars 2013, 12-16.401.

³⁵ Ordonnance n° 2022-1292 du 5 octobre 2022 prise en application de l'article 18 de la loi n° 2022-219 du 21 février 2022 visant à réformer l'adoption.

7. Grecja

Prawo greckie do niedawna wyróżniało się na tle innych ustawodawstw w zakresie instytucji przysposobienia osób pełnoletnich. Zgodnie z art. 1579 greckiego kodeksu cywilnego³⁶ przysposobienie osoby dorosłej było dopuszczalne tylko wtedy, gdy przysposobiony jest krewnym lub powinowatym przysposabiającego do czwartego stopnia. Po niedawnej nowelizacji art. 1579 GKC przysposobienie osoby pełnoletniej jest dopuszczalne także, gdy przysposabiający był rodzicem zastępczym przysposobianego³⁷.

Zgodnie z art. 1580 GKC przy przysposobieniu osoby dorosłej przepisy dotyczące przysposobienia małoletniego stosuje się odpowiednio, chyba że przepisy stanowią odmiennie. Różnice między przysposobieniem małoletnich i pełnoletnich dotyczą: wymogu wspólnego wniosku przysposabiającego i przysposobionego (art. 1581 GKC); wymogu minimalnego wieku przysposabiającego, różnicy wieku między stronami stosunku przysposobienia (art. 1582 GKC); wymogu zgody małżonka przysposobianego (art. 1583 GKC) czy skutków przysposobienia. Przysposobienie osoby dorosłej prowadzi do powstania relacji prawnych między przysposabiającym a przysposobionym oraz jego zstępnymi urodzonymi po przysposobieniu, natomiast przysposobienie nie rozciąga się na zstępnych przysposobionego, którzy urodzili się przed przysposobieniem. W przypadku przysposobienia pełnoletniego nie ulegają zerwaniu jego relacje z rodziną biologiczną. Przysposobienie osoby pełnoletniej nie powoduje powstania relacji między przysposobionym i krewnymi przysposabiającego i na odwrót (art. 1584-1585 GKC). Obowiązek alimentacyjny przysposabiającego wyprzedza obowiązek krewnych (art. 1587 GKC). W odniesieniu do zmiany nazwiska przysposobianego, zgodnie z art. 1586 GKC, nabywa on nazwisko przysposabiającego, do którego ma prawo dodać swoje nazwisko sprzed przysposobienia. Jeżeli to jego nazwisko lub nazwisko przysposabiającego składa się z dwóch członów, wówczas pierwszy z nich jest używany do utworzenia nazwiska złożonego przysposobionego.

8. Hiszpania

Prawo hiszpańskie dopuszcza przysposobienie osób pełnoletnich na zasadzie wyjątku, uwzględniając istnienie pewnej więzi między przyszłymi stronami stosunku przysposobienia. Zgodnie z art. 175 ust. 2 hiszpańskiego kodeksu cywilnego³⁸ przysposobić można tylko nieletnich, którzy nie są emancypowani. W drodze wyjątku przysposobienie osoby

³⁶ ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ, ΦΕΚ: Α 164 19841024, Τέθηκε σε ισχύ: 23.02.1946 ze zm, dalej: GKC.

³⁷ Άρθρο 51 ΝΟΜΟΣ 4837/2021 με ισχύ την 1/10/2021.

³⁸ Código Civil, 24-07-1889, Boletín Oficial del Estado 69730142, ze zm., dalej: HKC.

pełnoletniej lub wyemancypowanego małoletniego będzie możliwe, gdy bezpośrednio przed emancypacją zaistniała sytuacja pieczy zastępczej z przyszłymi przysposabiającymi lub stabilnego współżycia z nimi przez co najmniej rok. Przesłanka stabilnego współżycia była przedmiotem analizy licznych orzeczeń sądów hiszpańskich, w których wskazywano m.in. na wyjątkowy charakter przysposobienia osób pełnoletnich, na konieczność powstania więzi jeszcze przed osiągnięciem przez przysposobionego 14 roku życia oraz na nieprzerwane istnienie tej więzi od okresu przed osiągnięciem tego wieku do momentu przysposobienia³⁹.

Ustawodawca hiszpański przewidział szereg szczegółowych regulacji dotyczących przysposobienia, m.in. w zakresie różnicy wieku między stronami stosunku przysposobienia oraz minimalnego oraz maksymalnego wieku przysposabiających (art. 175 ust. 1 HKC), podstawowych założeń procedury przysposobienia (art. 176 i 176a HKC), zgody określonych podmiotów na przysposobienie (art. 177 HKC) oraz skutków przysposobienia w odniesieniu do relacji przysposobionego z jego rodziną biologiczną, które wskazują, że jest to przysposobienie pełne (178 HKC). Prawo hiszpańskie nie przewiduje przy tym odrębnego reżimu w zakresie przesłanek i skutków przysposobienia osoby pełnoletniej. Jednym z nielicznych wyjątków, będącym zresztą naturalną konsekwencją tego, że przysposobiony nie pozostaje i nie będzie pozostawał pod władzą rodzicielską, jest treść art. 176 ust. 2 pkt 4 HKC, zgodnie z którym w przypadku przysposobionego, który jest pełnoletni lub wyemancypowany, nie jest wymagane stwierdzenie przez podmiot publiczny, że przysposabiający są odpowiedni do sprawowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem.

9. Niemcy

Prawo niemieckie reguluje podstawowe przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich w § 1767 ust. 1 niemieckiego kodeksu cywilnego⁴⁰, zgodnie z którym osoba dorosła może zostać przysposobiona, jeżeli przysposobienie jest moralnie uzasadnione; należy to za-

³⁹ Audiencia Provincial de Barcelona, Sección 12ª, Auto de 28 Feb. 1997, Audiencia Provincial de Les Illes Balears, Sección 4ª, Auto de 29 Sep. 1999, Rec. 785/1998; Audiencia Provincial de Barcelona, Sección 18ª, Auto de 15 Feb. 2001, Rec. 939/2000; Audiencia Provincial de Zaragoza, Sección 4ª, Auto 303/2003 de 23 May. 2003, Rec. 29/2003; Audiencia Provincial de Badajoz, Sección 3ª, Sentencia 498/2003 de 30 Sep. 2003, Rec. 98/2003; Audiencia Provincial de Valladolid, Sección 1ª, Auto 51/2004 de 5 Mar. 2004, Rec. 58/2004; Audiencia Provincial de Almería, Sección 1ª, Auto 63/2006 de 18 Sep. 2006, Rec. 219/2006; Audiencia Provincial de A Coruña, Sección 4ª, Sentencia 169/2006 de 13 Dic. 2006, Rec. 689/2006; Audiencia Provincial de Barcelona, Sección 18ª, Auto 224/2007 de 14 Nov. 2007, Rec. 602/2007; Audiencia Provincial de Valladolid, Sección 1ª, Auto 38/2008 de 26 May. 2008, Rec. 23/2008; Audiencia Provincial de Guipúzcoa, Sección 3ª, Sentencia 129/2014 de 6 Jun. 2014, Rec. 3117/2014.

⁴⁰ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738) ze zm., dalej: BGB.

łożyć w szczególności, gdy między przysposabiającym a przysposobionym już zaistniała relacja rodzic-dziecko. Mając na uwadze posłужenie się przez ustawodawcę niemieckiego niedookreślonym zwrotem „moralnie uzasadnione” oraz odniesieniem się do relacji rodzic-dziecko, należy poświęcić nieco więcej miejsca praktycznemu rozumieniu tych sformułowań⁴¹.

Więź istniejąca między przyszłymi stronami stosunku przysposobienia powinna odpowiadać relacji między rodzicami i dziećmi, a jedynie przyjacielskie stosunki są niewystarczające dla jej stwierdzenia⁴². Kluczowe znaczenie ma gotowość do wzajemnego wsparcia przez całe życie⁴³. Jednakże, w przeciwieństwie do niektórych innych ustawodawstw, w prawie niemieckim przyjmuje się, że więź właściwa relacji rodzic-dziecko nie musi być ukształtowana już na etapie dokonywania przysposobienia, a może być więzią, która dopiero się kształtuje⁴⁴.

W orzecznictwie sądów niemieckich można wskazać szereg rozstrzygnięć, które kwestionują możliwość przysposobienia, gdy jego celem nie jest wcale zalegalizowanie istniejącej więzi odpowiadającej relacji rodzic-dziecko między dorosłymi osobami. Do przy czyn takich należy zaliczyć przysposobienie w celu: uzyskania szlacheckiego nazwiska⁴⁵, uzyskania prawa do stałego pobytu w Niemczech przez cudzoziemca⁴⁶, ominięcia przepisów prawa podatkowego⁴⁷. Ostatnia ze wskazanych motywacji może występować często ze względu na istotne różnice w odniesieniu do podatku od spadków i darowizn. Przysposobienie osoby pełnoletniej umożliwia skorzystanie ze zwolnienia podatkowego do kwoty 400 000 euro, co w szczególności w relacji do niewielkiej kwoty zwolnienia (20 000 euro) dla innych osób, w tym dalszych krewnych, może być atrakcyjną opcją zaoszczędzenia większych środków pieniężnych. Nie oznacza to jednak, że istnienie względów ekonomicznych obok innych, niemajątkowych motywów wyklucza zawsze przysposobienie⁴⁸. Poza powyższymi przypadkami należy podkreślić, że istnienie okoliczności wskazujących na to, że między stronami stosunku przysposobienia istnieje inny rodzaj więzi, właściwy raczej związkowi partnerskiemu czy małżeństwu (podobny wiek, utrzymywanie kontaktów seksualnych) powinien wykluczać możliwość przysposobienia⁴⁹.

⁴¹ Szerzej: S. Teklote, [w:] *Erman, Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar mit AGG, EGBGB (Auszug), ErbbauRG, LPartG, ProdHaftG, VBG, VersAusglG und WEG*, Köln 2020, § 1767 BGB; C. Krämer, K. Voigt, *Voraussetzungen und Konsequenzen der Erwachsenenadoption mitschwacher Wirkung*, ZEV 2020 nr 8, s. 468–474; M. J. Zimmermann, *Die Adoption Erwachsener*, Neue Zeitschrift für Familienrecht 2015, s. 1134–1138.

⁴² BayObLG München v. 16.04.1997, 1Z BR 202/96.

⁴³ BayObLG München v. 24.07.2002, 1Z BR 9/02.

⁴⁴ OLG Schleswig v. 03.06.2009, 2 W 26/09.

⁴⁵ BayObLG, Beschluss v. 31.7.1992, 1 Z BR 69/92.

⁴⁶ BayObLG, Beschluss v. 16.11.1999, 1 Z BR 115/99.

⁴⁷ OLG Karlsruhe, Beschluss v. 22.7.2005, 14 Wx 31/05.

⁴⁸ OLG Nürnberg v. 12.06.2015, 10 UF 272/15.

⁴⁹ OLG München, Beschluss v. 16.11.2005, 31 Wx 082/05.

Zasadniczo do przysposobienia osób pełnoletnich stosuje się odpowiednio przepisy o przysposobieniu osób małoletnich (§ 1767 ust. 2 zd. 1 BGB), choć ustawodawca niemiecki wprowadza również szereg przepisów szczególnych (§ 1768 ust. 2 BGB *expressis verbis* wyłącza stosowanie § 1742, § 1744, § 1745, § 1746 ust. 1, 2, § 1747). Prawo niemieckie zakłada możliwość przysposobienia osoby pełnoletniej, która pozostaje już w związku małżeńskim lub w związku partnerskim. W takim przypadku do przysposobienia potrzebna jest zgoda małżonka (zalegalizowanego partnera) przysposobionego (§ 1767 ust. 2 zd. 2 BGB). Ze względu na to, że przysposobienie osoby pełnoletniej może prowadzić do zmiany nazwiska, uregulowano także kwestię skutków prawnych zmiany nazwiska na nazwisko małżonka (zalegalizowanego partnera) przysposobionego. Zgodnie z § 1767 ust. 2 zd. 3 *in principio* BGB zmiana nazwiska rodowego rozciąga się na małżonka lub zalegalizowanego partnera przysposobionego, tylko jeśli małżonek lub partner wyrazi na to zgodę. Nie można także wykluczyć, że przysposobienie osoby pełnoletniej dotyczy osoby, która nie jest zdolna do wyrażenia zgody. Wówczas wniosek o przysposobienie może złożyć tylko jej przedstawiciel prawny (§ 1768 ust. 2 BGB).

Oprócz niespełnienia przesłanek przysposobienia osoby pełnoletniej, o których mowa w § 1767 ust. 1 BGB (uzasadnienie moralne, więź jak między rodzicem i dzieckiem), przysposobienie nie może nastąpić, jeżeli byłoby to sprzeczne z nadrzędnymi interesami dzieci przysposabiającego lub przysposabianego (§ 1769 BGB). Nie można przy tym pomijać faktu, że dzieci przysposabiających otrzymały już od nich istotne środki majątkowe⁵⁰.

Na uwagę zasługują także podstawowe skutki przysposobienia osoby pełnoletniej, które zostały uregulowane normatywnie w § 1770 BGB. Przede wszystkim skutki przysposobienia dorosłego nie rozciągają się na krewnych przysposabiającego (§ 1770 ust. 1 zd. 1 BGB), przysposobienie nie wpływa na prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa przysposobionego i jego zstępnych wobec ich krewnych, chyba że ustawa stanowi inaczej (§ 1770 ust. 2 BGB). Przysposabiający jest zobowiązany zapewnić utrzymanie przysposobionemu i jego zstępnym przed biologicznymi krewnymi przysposobionego (§ 1770 ust. 3 BGB).

Prawo niemieckie dopuszcza jednak możliwość zastosowania przepisów o przysposobieniu osoby małoletniej do przysposobienia osoby pełnoletniej, jeżeli zostaną spełnione ściśle określone przesłanki. Oznacza to, że choć zasadniczo przysposobienie osoby pełnoletniej jest przysposobieniem niepełnym, to może ono w wyliczonych sytuacjach być także przysposobieniem pełnym (art. 1772 ust. 1 zd. 1 BGB). Należą do nich: 1) przysposobienie osoby pełnoletniej po uprzednim przysposobieniu jego małoletniego brata lub siostry albo ich przysposobieniu w tym samym czasie; 2) przysposobienie w sytuacji, gdy przysposobiony został już jako małoletni przyjęty do rodziny przysposabiającej; 3) przysposobienie pasierba; 4) przysposobienie osoby pełnoletniej, gdy wniosek o przysposobienie został złożony, gdy

⁵⁰ AG Backnang v. 14.10.1999, I XVI 8/99.

był jeszcze małoletni. Powyższe rozstrzygnięcia sądu nie mogą jednak sprzeciwiać się nadrzędnym interesom rodziców przysposobionego (art. 1772 ust. 1 zd. 2 BGB).

10. Rumunia

Prawo rumuńskie dopuszcza możliwość przysposobienia osób pełnoletnich na podstawie ogólnego w swojej treści art. 455 ust. 2 rumuńskiego kodeksu cywilnego, zgodnie z którym osoba, która nabyła pełną zdolność do czynności prawnych może być adoptowana, jeżeli była wychowywana w okresie małoletności przez osobę, która chce ją adoptować⁵¹. W prawie rumuńskim nie przewidziano odrębnych przesłanek oraz skutków przysposobienia osób pełnoletnich, a regulacja dotycząca tej problematyki sprowadza się właściwie do określenia ww. ogólnych warunków takich przysposobień. Znajdują tutaj zastosowanie m.in. przepisy o minimalnej różnicy wieku wynoszącej zasadniczo 18 lat (art. 460 RKC), o wymogu zgody określonych podmiotów na przysposobienie (art. 464-468 RKC) czy skutkach przysposobienia, które wskazują na to, że jest to przysposobienie pełne (art. 470-471 RKC). Zgodnie z art. 473 ust. 1 RKC przysposobiony nabywa przez przysposobienie nazwisko przysposabiającego, zgodnie zaś z art. 473 ust. 4 RKC w przypadku przysposobienia osoby pozostającej w związku małżeńskim, która nosi wspólne nazwisko z drugim małżonkiem, przysposobiony małżonek może otrzymać nazwisko przysposabiającego za zgodą drugiego małżonka udzieloną przed sądem zatwierdzającym przysposobienie.

11. Szwajcaria

W Szwajcarii instytucja przysposobienia osób pełnoletnich jest traktowana jako wyjątek, który może wystąpić jedynie w ściśle wyliczonych przez ustawodawcę przypadkach⁵². Zgodnie z art. 266 ust. 1 szwajcarskiego kodeksu cywilnego⁵³ osoba pełnoletnia może zostać przysposobiona, jeżeli: 1) stale potrzebuje pomocy ze względów fizycznych, psychicznych lub psychologicznych, a przysposabiający opiekowali się nią przez co najmniej rok; 2) przysposabiający sprawowali nad nią opiekę i wychowanie przez co najmniej rok w okresie jej małoletności; 3) istnieją inne ważne powody i mieszkała ona w tym samym gospodarstwie domowym z przysposabiającymi przez co najmniej rok. Wskazane wyżej przesłanki przysposobienia osób peł-

⁵¹ Codul Civil, Parte integrantă din Lege 287/2009, ze zm., dalej: RKC.

⁵² Szerzej: A. Büchler, Z. Raveane, *Die Volljährigenadoption nach revidiertem Recht*, "Aktuelle Juristische Praxis" 2018, vol. 27, no. 6, s. 689–699.

⁵³ Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 z późn. zm., dalej: ZGB.

noletnich należy przy tym interpretować zawężająco, gdyż stanowią one wyjątek od ogólnej zasady przysposobienia małoletnich⁵⁴. Zgodnie z orzecznictwem w każdym z powyższych przypadków przysposabiający i przysposobiony muszą mieszkać w jednym gospodarstwie domowym⁵⁵.

Pomimo że początkowo obowiązywał zakaz przysposobienia osoby pełnoletniej w sytuacji, w której przysposabiający mają już własnych zstępnych, wymóg ten został zniesiony z dniem 1 stycznia 2018 r. Może to stanowić jedną z przyczyn nagłego wzrostu przypadków przysposobienia osób powyżej 20 roku życia (z 80 przypadków w roku 2017 do 158 przypadków w roku 2018 i 200 przypadków w roku 2019)⁵⁶. Ta sama nowelizacja doprowadziła do skrócenia terminów wskazanych w art. 266 ZGB z pięciu lat do jednego roku.

Prawo szwajcarskie nie przewiduje szczególnego unormowania przysposobienia osób pełnoletnich w stosunku do ogólnych regulacji dotyczących przysposobienia małoletnich. W przypadku przysposobienia osoby pełnoletniej wymagana jest jednak zgoda następujących podmiotów: małżonka lub zarejestrowanego partnera przysposabianego; zstępnych przysposabianego, chyba że ich wiek lub inne ważne powody przemawiają przeciwko temu (art. 268a^{quarter} ust. 2 ZGB). Nie jest natomiast wymagana zgoda rodziców pełnoletniego przysposabianego (art. 266 ust. 2 w zw. z art. 268a^{quarter} ust. 2 ZGB). Różnica wieku między stronami stosunku przysposobienia powinna wynosić zasadniczo od 16 do 45 lat (art. 264d ZGB). Przysposobiony uzyskuje status dziecka przysposabiających oraz ulegają zerwaniu jego dotychczasowe więzi rodzinne, z wyjątkiem sytuacji przysposobienia przez partnera rodzica dziecka, którym może być małżonek, zarejestrowany partner, jak również osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (art. 267 ZGB). Kwestia nazwiska regulowana jest na podstawie odpowiednich przepisów dotyczących skutków pokrewieństwa, z tym że właściwy organ może zezwolić dorosłemu przysposobionemu na dalsze używanie poprzedniego nazwiska, jeśli istnieją ku temu uzasadnione powody. Ponadto zmiana nazwiska osoby dorosłej, która ma być adoptowana, nie ma wpływu na nazwisko osób, których nazwisko pochodzi od poprzedniego nazwiska przysposabianego, chyba że wyraźnie zgodzą się na zmianę nazwiska (art. 267a ZGB). Utrzymanie dotychczasowego nazwiska jest jednak traktowane jako absolutny wyjątek, na co wskazuje orzeczenie Schweizerischen Bundesgerichts, który potwierdził stanowisko przyjęte uprzednio przez sąd administracyjny, że za utrzymaniem dotychczasowego nazwiska przysposabiającego nie przemawiają takie fakty jak posługiwanie się dotychczasowym nazwiskiem przez 56 lat, chęć uniknięcia niedogodności związanych ze zmianą nazwiska, np. wymiana dokumentów, jak również zamiar dyskretnego lub potajemnego potraktowania przysposobienia⁵⁷.

⁵⁴ BGer 5A 803/2008, Urteil vom 26/05/2009.

⁵⁵ BGE 101 II 7 E. 2, Urteil vom 20/03/1975.

⁵⁶ Adoptionen, 1980–2019, Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik, 25.06.2020: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/geburten-todesfaelle/adoptionen.assetdetail.13187105.html> (dostęp: 23.03.2021)

⁵⁷ BGer 5A 477/2010, Urteil vom 27/01/2011.

12. Szwecja

Osobne regulacje prawne dotyczące przysposobienia osób pełnoletnich pojawiły się w szwedzkim systemie prawnym relatywnie niedawno (1 września 2018 r.)⁵⁸. Nie oznacza to jednak, że takie przysposobienie nie występowało w okresie poprzedzającym wspomnianą nowelizację. Opierało się ono jednak na odpowiednim stosowaniu przepisów o przysposobieniu osób małoletnich. Zgodnie z paragrafem 4 rozdziału 4 szwedzkiego Kodeksu Rodzicielskiego⁵⁹ osoba, która ukończyła 18 lat, może zostać przysposobiona tylko wtedy, gdy istnieje szczególny powód do przysposobienia ze względu na stosunek osobisty między wnioskodawcą a osobą, którą wnioskodawca chce przysposobić, oraz jeśli przysposobienie jest odpowiednie z również innych względów. Oceniając, czy istnieje szczególny powód przysposobienia, należy zwrócić szczególną uwagę na to, czy wnioskodawca wychowywał osobę, którą wnioskodawca chce przysposobić, lub czy przysposobienie ma w inny sposób potwierdzić związek odpowiadający relacji między dzieckiem a rodzicem. Powyższy przepis stanowi także odzwierciedlenie poglądów judykatury, które zostały wypracowane na gruncie poprzednio obowiązującego stanu prawnego. W szczególności kluczowe znaczenie powinny odgrywać względy niemajątkowe, tj. istniejący stosunek osobisty między przyszłymi stronami stosunku przysposobienia, a nie interesy o charakterze majątkowym. Przykładowo, przysposobienie przez starszego bezdzietnego mężczyznę, który chciał zostawić swój majątek dorosłemu siostrzeńcowi, także w świetle poprzedniego stanu prawnego prawa szwedzkiego nie mogło dojść do skutku, jeżeli wniosek o przysposobienie nie został złożony w celu utrwalenia bliskich osobistych relacji między wnioskodawcą a przysposabianym⁶⁰. Szwedzki Kodeks Rodzicielski nie przewiduje szczególnych regulacji dotyczących przysposobienia osób pełnoletnich z wyjątkiem wskazanych wyżej przesłanek. Przysposobienie osób pełnoletnich należy zakwalifikować jako przysposobienie pełne.

13. Turcja

W prawie tureckim przysposobienie osób pełnoletnich jest dopuszczalne w ściśle określonych przypadkach (art. 313 tureckiego kodeksu cywilnego)⁶¹. Po pierwsze, może ono dotyczyć sytuacji osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo, gdy wymagają one stałej pomocy

⁵⁸ Regeringens proposition Modernare adoptionsregler 2017/18:121.

⁵⁹ Föräldrabalk (1949:381), z późn. zm.

⁶⁰ NJA 1986 s. 604, Ö1088-85 (14/11/1986). Por. NJA 2015 s. 546. Ö2282-13 (30/06/2015).

⁶¹ Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721 Kabul Tarihi: 22/11/2001 Yayımlandığı, z późn. zm., dalej: TKC. Szerzej: Ü.N. İnce Akman, *Alman ve Türk Hukukunda Ergin veya Kısıtlıların Evlat Edinilmesi*, „D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi” 2019, C.21, Özel S., s. 2375–2387.

i przysposobienie będzie temu służyć oraz przysposobiany pozostawał pod pieczęą przysposabiającego co najmniej od pięciu lat. Po drugie, dotyczy powszechnie występującego w wielu ustawodawstwach przypadku, w którym pełnoletni przysposobiony pozostawał pod pieczęą przysposabiającego jeszcze w okresie małoletności, przy czym okres ten musi wynosić co najmniej pięć lat. Po trzecie, przysposobienie osób pełnoletnich jest możliwe, gdy istnieją inne uzasadnione powody oraz osoba przysposobiona mieszka od co najmniej pięciu lat z przysposabiającymi jak rodzina⁶². Ustawodawca turecki uwzględnia przypadek, w którym przysposobiany pozostaje już w związku małżeńskim. Wówczas wymagana jest także zgoda współmałżonka na przysposobienie⁶³. W pozostałym zakresie stosuje się przepisy dotyczące przysposobienia osób małoletnich dotyczące np. zgody określonych podmiotów czy różnicy wieku między stronami stosunku przysposobienia.

Podstawowym skutkiem przysposobienia jest przejście praw i obowiązków matki i ojca na przysposabiających oraz nabycie przez przysposobionego statusu ich spadkobiercy. Dorosły przysposobiany może na swój wniosek przyjąć nazwisko przysposabiającego (art. 314 TKC). Zgodnie z art. 316 TKC decyzja o przysposobieniu następuje jedynie po zbadaniu wszystkich okoliczności i warunków, które uważa się za konieczne, wysłuchaniu przysposabiającego i przysposobianego oraz uzyskaniu opinii biegłych, jeżeli jest wymagana. Konieczna jest ocena osobowości i zdrowia przysposabiającego i przysposobionego, wzajemnych relacji, warunków ekonomicznych, zdolności wychowawczych przysposabiającego, przyczyn adopcji oraz rozwoju stosunków rodzinnych i opiekuńczych. Ustawodawca przy analizie stanu faktycznego sprawy nakazuje uwzględnić także opinie zstępnych przysposabiającego o przysposobieniu. W 2016 roku Sąd Najwyższy (Anayasa Mahkemesi) utrzymał ten wymóg, odrzucając stanowisko niezgodności ww. normy z art. 2 i 35 tureckiej konstytucji⁶⁴.

14. Ukraina

Prawo ukraińskie dopuszcza możliwość przysposobienia osoby dorosłej. Odnosi się to jednak wyłącznie do przysposobionych, którzy nie mają rodziców albo zostali oni pozbawieni pieczy rodzicielskiej, a przysposobienie stanowi jedynie potwierdzenie faktycznie istniejącej przez dłuższy czas relacji, która powstała już między stronami stosunku przysposobienia.

⁶² Na temat wymogu pięcioletniego wspólnego zamieszkiwania wypowiedział się Turecki Sąd Najwyższy: Yargıtay 2. HD. 21.03.2006, E. 2005/19285, K.2006/3858; Yargıtay 2. HD. 11.05.2010, E. 2009/340, K. 2010/9485.

⁶³ Yargıtay 2. HD. 25.02.2008, E. 2007/1913, K. 2008/2226; Yargıtay 2. HD. 26.10.2005, E. 2005/12256, K. 2005/14885.

⁶⁴ Anayasa Mahkemesi E. 2016/46, K. 2016/178 23.11.2016, Bu karar 13.12.2016 tarihli Resmi.

Zgodnie z art. 208 ust. 2 Kodeksu rodzinnego Ukrainy⁶⁵ w wyjątkowych przypadkach sąd może postanowić o adopcji osoby dorosłej, która nie ma matki, ojca lub której rodzice zostali pozbawieni pieczy rodzicielskiej. W takim przypadku sąd bierze pod uwagę stan cywilny przysposabiającego, w szczególności brak jego dzieci oraz inne istotne okoliczności. Choć cytowany przepis nie odwołuje się *expressis verbis* do już istniejącej więzi między przysposabiającym a przysposobionym, to w doktrynie wskazuje się, że czynnik ten powinien zajmować prymarne miejsce w ocenie, czy przysposobienie osoby pełnoletniej może być orzeczone⁶⁶.

Do specyfiki przysposobienia osób pełnoletnich odniósł się także Sąd Najwyższy Ukrainy, który w uchwale z dnia 30 marca 2007 o praktyce stosowania przez sądy ustawodawstwa w sprawach o adopcję i pozbawienie oraz przywrócenie praw rodzicielskich stwierdził, że „biorąc pod uwagę wyjątkowy charakter prawa do przysposobienia osoby dorosłej, sądy powinny ustalić dodatkowe okoliczności przy rozpatrywaniu spraw z tej kategorii, w tym konieczność przysposobienia i niemożność nawiązania innego stosunku prawnego między osobą zamierzającą przysposobić a osobą, która chce to zrobić (sporządzenie testamentu itp.). Jednocześnie zwrócenie się do sądu z wnioskiem o przysposobienie nie powinno być uwarunkowane chęcią uzyskania innego skutku prawnego niż prawna rejestracja więzów rodzinnych (być może już istniejących). (...) Prawo nie zabrania adopcji osoby dorosłej przez osobę, która ma własne dzieci, ale fakt ten należy wziąć pod uwagę w oparciu o okoliczności, które decydują o zdolności rodzimych dzieci do dziedziczenia”⁶⁷.

Zgodnie z art. 211 ust. 2 zd. 2 Kodeksu rodzinnego Ukrainy w przypadku adopcji osoby dorosłej różnica wieku nie może być mniejsza niż osiemnaście lat, co stanowi wyjątek od zasady przewidzianej dla przysposobienia małoletnich (różnica co najmniej 15 lat). Przysposobienie osoby dorosłej nie wiąże się także ze zmianą *ex lege* jej imienia, nazwiska oraz patronimii, gdyż następuje to wyłącznie na wniosek przysposabiającego i przysposobionego (art. 231 ust. 3 Kodeksu rodzinnego Ukrainy). Poza wskazanymi wyżej odmiennostkami prawo ukraińskie nie reguluje skutków przysposobienia osoby dorosłej inaczej niż skutków przysposobienia osób małoletnich.

15. Włochy

Ustawodawstwo włoskie nie zawiera przepisów, które *expressis verbis* określałyby, w jakich przypadkach może dojść do przysposobienia osób pełnoletnich (art. 291–310 włoskiego ko-

⁶⁵ Сімейний кодекс України, (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135) z późn. zmianami.

⁶⁶ В.І. Труба, Усиновлення повнолітніх: питання законодавства і практики, „Правова держава” 2014, no. 17, s. 72.

⁶⁷ Пленум Верховного Суду України, Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав (30.03.2007 N 3).

deksu cywilnego)⁶⁸. Nie ulega wątpliwości, że przysposobienie osób pełnoletnich może być sposobem włączenia do rodziny osoby, która z różnych przyczyn pozbawiona jest własnej rodziny. Ze względu na ogólne brzmienie przepisów WKC uzasadnione wydaje się odniesienie do orzecznictwa włoskich sądów, które w swojej praktyce jurydycznej wypracowały reguły, na których opiera się przysposobienie osób dorosłych. Analiza poszczególnych orzeczeń włoskich sądów może prowadzić do wniosku, że włoski model przysposobienia osób dorosłych opiera się na przeświadczeniu, że taki rodzaj przysposobienia powinien w głównej mierze służyć prawnemu unormowaniu faktycznie istniejących więzi między przysposabiającym a przysposobionym, która odpowiada relacji między rodzicem i dzieckiem. Równocześnie głównym celem przysposobienia nie mogą być względy majątkowe, choć mogą one być również dalszym skutkiem dokonanego przysposobienia, np. gdy przysposobienie przez dalszego członka rodziny prowadzi do zakwalifikowania do innej grupy podatkowej.

Istniejąca między przysposabiającym a przysposobionym więź właściwa relacji między rodzicem i dzieckiem jest najważniejszą występującą w praktyce okolicznością przemawiającą za przysposobieniem. W orzecznictwie dostrzegalne jest elastyczne podejście do przesłanek przysposobienia w sytuacji, gdy powyższe względy przemawiają za tym, aby orzec przysposobienie. W orzeczeniu Tribunale di Trento z dnia 10 marca 2005 r.⁶⁹ sąd stwierdził, że mąż może przysposobić dorosłe dziecko swojej żony z poprzedniego małżeństwa, nawet jeśli ojciec przysposabianej nie wyraził na to zgody, jak również gdy istnieją inni zstępni przysposabiającego (por. 291 WKC). Kluczowe znaczenie przyznano w tym orzeczeniu istniejącym już więziom osobistym i uczuciowym między przysposabiającym a przysposobioną. Na dążenie sądów do utrwalania istniejących relacji rodzinnych pomimo braku spełnienia pewnych formalnych przesłanek przysposobienia wskazuje także orzeczenie Corte di Cassazione z dnia 3 kwietnia 2020 r.⁷⁰, zgodnie z którym można odstąpić od wymaganej różnicy wieku między stronami stosunku przysposobienia (por. art. 291 WKC), jeżeli istnieje już między nimi utrwalona więź rodzinna.

Na aktualny kształt instytucji przysposobienia osób pełnoletnich wpływa nie tylko treść przepisów włoskiego kodeksu cywilnego, ale także orzecznictwo Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego. Uwzględniając charakter niniejszego opracowania, w którym analiza zagranicznych porządków prawnych ma z założenia być zwięzła, uwaga zostanie skoncentrowana na tych zagadnieniach, które w ścisły sposób odnoszą się do funkcji, jaką ma pełnić przysposobienie osób pełnoletnich.

⁶⁸ Codice civile – Regio Decreto 16 marzo 1942-XX, n. 262, z późn. zm., dalej: WKC.

⁶⁹ Tribunale di Trento, sentenza 10/03/2005. Por: Tribunale di Torino, sentenza 25/07/2014.

⁷⁰ Corte di Cassazione, Sez. I Civile – Sentenza 3/04/2020, N.7667. Szerzej: E. Bellisario, *Ancora sul superamento dei limiti dell'adozione di maggiorenni: la lettura costituzionalmente orientata (e disapplicazione immediata) dell'art. 291 c.c.*, „Il Corriere Giuridico” 2020, no. 11, s. 1342–1350.

Pierwotnie przysposobienie osób pełnoletnich nie było dozwolone w sytuacji, w której przysposabiający mieli własnych zstępnych. Reguła ta jednak została uchylona przez wyroki La Corte Costituzionale⁷¹. Należy mieć na względzie, że sama okoliczność istnienia zstępnych przysposabiających nie powinna mieć wpływu na niedopuszczalność przysposobienia osoby pełnoletniej, jeżeli okoliczności wskazują, że przysposabiany faktycznie jest już traktowany jak członek rodziny. Uwzględnia się tu zatem interes przysposabianego w legalizacji aktualnego stanu rzeczy, nawet kosztem interesów innych dzieci przysposabiającego.

Kwestia nazwiska dziecka jest uregulowana przy uwzględnieniu różnych czynników – pozostawania przysposabiającego w małżeństwie, przysposobienia przez jednego tylko z małżonków (w tym jedynie przez żonę) albo przysposobienia wspólnego, wobec tego przysposobiony czasami będzie nosił nazwisko dwuczłonowe, a czasami jednoczłonowe (art. 299 WKC)⁷². Zgodnie z art. 300 WKC przysposobiony zachowuje wszelkie prawa i obowiązki wobec swojej rodziny, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie. Przysposobienie nie rodzi żadnego stosunku cywilnego między przysposabiającym a rodziną przysposobionego ani między przysposobionym a krewnymi przysposabiającego, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie. Oznacza to, że przysposobienie osoby pełnoletniej prowadzi do powstania relacji prawnych jedynie między stronami stosunku przysposobienia. Aby uniknąć przysposabiania osób pełnoletnich w celu uzyskania korzyści majątkowych przez przysposabiającego, ustawodawca wyłączył przysposabiającego z kręgu spadkobierców ustawowych po przysposobionym (art. 304 WKC).

16. Podsumowanie

Przysposobienie osób pełnoletnich nie jest konstrukcją normatywną obowiązującą we wszystkich europejskich systemach prawnych. Wśród tych ustawodawstw, które dopuszczają możliwość przysposobienia nie tylko osób małoletnich, ale także osób pełnoletnich, wskazać można na szereg podobieństw i różnic. Podstawowe przesłanki przysposobienia zostały ujęte w poniższej tabeli. Taka forma prezentacji jest jednak daleko idącym uproszczeniem oraz uwzględnia jedynie najważniejsze przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich. Czasami także te same przesłanki są określane w inny sposób, np. istnienie więzi takiej jak między

⁷¹ La Corte Costituzionale, sentenza 19/05/1988, n. 557; La Corte Costituzionale, sentenza 8-20/07/2004, n. 245. Szerzej: G. Ballarani, *L'art. 291 c.c. di nuovo al vaglio di legittimità costituzionale: riflessioni in ordine alla natura dell'istituto dell'adozione civile ed ai profili di rilevanza del consenso*, "Il Diritto di Famiglia e Delle Persone" 2005, no. 34, s. 9–22.

⁷² Należy przy tym uwzględnić nie tylko treść art. 299 WKC, ale także orzeczenia La Corte Costituzionale: sentenza 7-11/05/2001, n. 120, w którym zakwestionowano brak możliwości zachowania nazwiska nadanego przysposobionemu oraz sentenza 8/11/2016-21/12/2016, n. 286, w którym dopuszczono także możliwość przyjęcia nazwiska przysposabiającej za obopólną zgodą małżonków.

rodzicami i dzieckiem jest wskazywane *expressis verbis* jako warunek przysposobienia, innym razem przez użycie takich zwrotów jak bliski związek czy stosunek osobisty, a czasem przy użyciu zwrotów niedookreślonych, takich jak ważne przyczyny czy wyjątkowe przypadki. W tabeli brak także porównania bardziej szczegółowych wymogów dotyczących przysposobienia osób pełnoletnich, takich jak zgoda małżonka przysposabianego, zgoda zstępnych przysposabianego, brak sprzeczności z interesami niektórych podmiotów (np. dzieci przysposabiającego) czy brak rodziców przysposabianego, które występują w niektórych państwach. Pominęto także dodatkowe przesłanki dla dalej idących skutków przysposobienia osoby pełnoletniej, a więc sytuacji, gdy ich spełnienie jest konieczne nie tyle dla powstania stosunku przysposobienia w ogóle, ale powstania stosunku przysposobienia pełnego zamiast niepełnego (prostego). Poniższe opracowanie graficzne obejmuje tylko wymogi ustawowe. W tabeli nie wskazano zatem sposobu interpretacji określonych zwrotów w praktyce, zwłaszcza niedookreślonych zwrotów, których wykładnia doczekała się niejednokrotnie bogatego orzecznictwa doprecyzowującego ich znaczenie.

Tabela 1. Podstawowe ustawowe przesłanki przysposobienia pełnoletnich w europejskich systemach prawnych.

	Relacja rodzic-dziecko	Pozostawanie pod pieczęć/wspólne mieszkanie	Istnienie minimalnego okresu, np. wspólnego mieszkania	Istnienie wzajemnej pomocy	Konieczność udzielania pomocy przysposobionemu, np. niepełnosprawnemu	Niedookreślone zwroty, w tym klauzule generalne
Austria	X	X	X (5 lat)	X	-	-
Belgia	-	-	-	-	-	X (ważne przyczyny)
Czechy	-	-	-	-	-	X (dobre obyczaje)
Finlandia	X	X	-	-	-	-
Francja	-	-	-	-	-	-
Grecja	-	X	-	-	-	-
Hiszpania	-	X	X (1 rok)	-	-	-
Niemcy	X	-	-	-	-	X (moralne uzasadnienie)
Rumunia	-	X	-	-	-	-
Szwajcaria	-	X	X (1 rok)	-	X	X (ważne powody)
Szwecja	X	-	-	-	-	X (odpowiedniość z innych względów)
Turcja	-	X	X (5 lat)	-	X	X (inne uzasadnione powody)
Ukraina	-	-	-	-	-	X (wyjątkowe przypadki)
Włochy	-	-	-	-	-	-

III. Przysposobienie osób pełnoletnich a prawo polskie

1. Uwagi wstępne

Dyskusja na temat przysposobienia osób pełnoletnich rozpocząć musi się od spostrzeżenia, że prawo polskie dopuszczało taką możliwość w przeszłości. Polska myśl prawnicza początkowo podążała za mającym swoje źródło jeszcze w kodyfikacjach XIX-wiecznych przeświadczeniem, że przysposobienie nie musi dotyczyć wyłącznie małoletnich⁷³. Można w tym miejscu przytoczyć pierwsze propozycje unormowania tej problematyki w okresie międzywojennym⁷⁴. W projektach kodeksu cywilnego (z 1934 i 1938 roku) opracowanych przez S. Gołęba dopuszczono zarówno adopcję osób pełnoletnich, jak i małoletnich⁷⁵. W dekrete *Prawo rodzinne* z 1946 r.⁷⁶ także obecne było przysposobienie osób małoletnich i pełnoletnich. Dopiero Kodeks rodzinny z 1950 r.⁷⁷ *expressis verbis* ograniczył możliwość przysposobienia wyłącznie do osób małoletnich (art. 65 Kodeksu rodzinnego). Także projekt kodeksu cywilnego z 1960 r., który miał objąć swoim zakresem prawo rodzinne, ograniczył przysposobienie jedynie do osób małoletnich (art. 959 projektu z 1960 r.⁷⁸). Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 1964 r.⁷⁹ w ślad za Kodeksem rodzinnym

⁷³ Najdalej idący w tym względzie był Kodeks Napoleona, który dopuszczał wyłącznie przysposobienie osób pełnoletnich. Wzorowany na Kodeksie Napoleona Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego także regulował możliwość przysposobienia wyłącznie osób pełnoletnich. W okresie zaborów istotne znaczenie odgrywały też ustawodawstwa państw zaborczych, które dopuszczały przysposobienie osób małoletnich oraz pełnoletnich (niemiecki kodeks cywilny, austriacki kodeks cywilny, rosyjski zwód praw).

⁷⁴ W okresie międzywojennym wypracowano polskie rozwiązania ustawowe odnoszące się wyłącznie do adopcji małoletnich (ustawa z dnia 13 listopada 1939 r. o ułatwieniu przysposobienia małoletnich, Dz.U. 1939 nr 63, poz. 416), ale należy pamiętać, że w tym czasie nie udało się jeszcze zunifikować prawa polskiego w zakresie prawa rodzinnego, a więc wciąż obowiązywało prawo państw zaborczych.

⁷⁵ S. Gołąb (referent Komisji), *Rodzina. Projekt działu polskiego kodeksu cywilnego o stosunkach prawnych rodziców i dzieci*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna, Podkomisja prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki*, z. 1, Warszawa 1934, s. 42–43; S. Gołąb (referent Komisji), *Projekt prawa o stosunkach rodziców i dzieci wraz z przepisami o zdolności do działań prawnych*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna, Podkomisja prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki*, z. 2, Warszawa 1938, s. 25–27.

⁷⁶ Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. – *Prawo rodzinne*, Dz.U. 1946 nr 6, poz. 52.

⁷⁷ Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz.U. 1950 nr 34, poz. 308.

⁷⁸ J. Wasilkowski, A. Wolter (referenci zespołu), *Projekt Kodeksu Cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1960.

⁷⁹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359), dalej: k.r.o.

również przyjął, że przysposobienie ma dotyczyć osób małoletnich (w chwili złożenia wniosku o przysposobienie).

Refleksje na temat zasadności wprowadzenia do polskiego porządku prawnego przysposobienia osób pełnoletnich oraz ewentualnego kształtu unormowań tej sfery należy poprzeć stwierdzeniem, że współcześnie inne względy mogą przemawiać za przyjęciem takich rozwiązań, aniżeli miało to miejsce w przeszłości. Na podstawie analizy prawodawstwa poszczególnych krajów europejskich można przyjąć tezę, zgodnie z którą przysposobienie osób pełnoletnich służy dzisiaj w głównej mierze utrwaleniu istniejącej więzi uczuciowej między przyszlými stronami stosunku przysposobienia, a często dotyczy także tych sytuacji, w których przysposabiany jest osobą o szczególnych potrzebach. Wskazane we wstępie wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich odwoływało się do postulatów zmiany prawa w kierunku uwzględnienia pewnych szczególnych wypadków, w których przysposobienie osoby pełnoletniej może zostać uznane za uzasadnione. Jedynie przykładowo warto przytoczyć przypadek, kiedy doszło do rozwiązania przysposobienia po osiągnięciu przez przysposobionego pełnoletności, a ponowne przysposobienie jest już niemożliwe, nawet gdyby były osoby, które pozostają z przysposobionym w bliskiej więzi i gotowe byłyby złożyć wniosek o przysposobienie⁸⁰.

Jako egzemplifikację sytuacji życiowych, w których szereg względów przemawia za przysposobieniem osoby pełnoletniej, można podać stan faktyczny, w którym małżeństwo M., pełniące funkcję rodziny zastępczej, chciało przysposobić niepełnosprawną i pełnoletnią kobietę (A.), która pozostawała pod ich pieczą od 14. roku życia, ale nie złożyli wniosku o przysposobienie przed osiągnięciem przez nią pełnoletności⁸¹. Poniższe informacje zostały uzyskane w rezultacie bezpośredniej komunikacji z wnioskodawcą w niniejszej sprawie. Intencją małżeństwa M. była piecza nad dzieckiem także po osiągnięciu przez nie pełnoletności⁸². Małoletnia była niepełnosprawna w stopniu umiarkowanym z powodu urazów i schorzeń kręgosłupa, a także z powodu problemów psychicznych związanych z traumatycznym dzieciństwem. Dziecko było gwałcone przez partnera matki oraz przez ojca, za co obaj zostali skazani i odbywali karę pozbawienia wolności. Wymagało ono specjalnego nauczania, było opóźnione w rozwoju w porównaniu ze swoimi rówieśnikami. Dziecko miało problemy z liczeniem, rozumieniem znaczenia podstawowych słów, czytaniem, pisanem. W wieku 19 lat kobieta uczyła się matematyki niemal od podstaw, gdyż konieczne było nauczanie od poziomu pięciolatka. Samookaleczenia, autoagresja, agresja, lęk przed obcymi oraz przed porzuceniem wymagały szczególnego podejścia

⁸⁰ E. Ochmańska, *Adopcja dorosłych – sposób nie tylko na samotność*, IgiMag, 15.02.2018: <https://igimag.pl/2018/02/adopcja-doroslych-sposob-nie-tylko-na-samotnosc/> (dostęp: 6.04.2021).

⁸¹ M. Suchodolska, *Chcę być waszym dorosłym dzieckiem. W Polsce adopcja osoby pełnoletniej jest niemożliwa. Nawet niepełnosprawnej*, „Dziennik Gazeta Prawna” [online], 15.11.2019: <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1439732,adopcja-osob-pelnoletnich-niepelnosprawnych-w-polsce.html> (dostęp: 6.04.2021).

⁸² W tym miejscu pragnę podziękować Pani M. za życzliwość i przekazane mi informacje. Dane małżeństwa M. oraz pełnoletniej A. zostały celowo zanonimizowane.

od sprawujących nad nią pieczę zastępczą. Dzięki staraniom małżeństwa M. stan A. znacząco się poprawił, co pozwoliło jej ukończyć szkołę zawodową oraz uczestniczyć w praktykach zawodowych. Nie ulega jednak wątpliwości, że A. nie będzie nigdy w pełni samodzielna. Małżeństwo M. jest gotowe wziąć na siebie odpowiedzialność za jej przyszłość. Przysposabiający nie dopełnili ustawowej przesłanki złożenia wniosku o przysposobienie przed osiągnięciem przez przysposabianą pełnoletności, co doprowadziło do tego, że przysposobienie w świetle prawa polskiego okazało się już niemożliwe. Jeszcze przed osiągnięciem pełnoletności przez A. małżeństwo M konsultowało się z prawnikiem, który doradził im doprowadzenie do zmiany nazwiska oraz sporządzenie testamentu. Brak wiedzy prawniczej doprowadził do tego, że porzucili na tych działaniach i nie złożyli wniosku o przysposobienie w wymaganym terminie. W rezultacie, choć A. nosi ich nazwisko, faktycznie pozostaje pod ich pieczę oraz może dziedziczyć po małżonkach, nie jest z punktu widzenia prawa ich dzieckiem i nie może się to zmienić. W dowodzie osobistym ciągle widnieją dane rodziców biologicznych A., co biorąc pod uwagę jej dotychczasowe doświadczenia, jest dla niej bolesne. Ma żal do małżeństwa M., że nie zadbali o to, aby została formalnie ich dzieckiem. Małżeństwo M. bezskutecznie wnosiło o przywrócenie terminu do złożenia wniosku o przysposobienie⁸³.

W świetle powyższych rozważań można postawić tezę, że wyjątek, o którym mowa w art. 114 § 2 k.r.o. (wymaganie małoletności powinno być spełnione w dniu złożenia wniosku o przysposobienie), jest niewystarczający. Istnieje wiele specyficznych stanów faktycznych, w których przysposobienie osoby dorosłej powinno być co najmniej rozważone przez sąd, niezależnie od tego, ile czasu minęło od osiągnięcia pełnoletności, np. w razie wniosku o przysposobienie pełnoletniego ubezwłasnowolnionego całkowicie czy przysposobienie pełnoletniego, gdy wcześniejsze przysposobienie zostało rozwiązane (zwłaszcza w okresie pełnoletności).

Posłużenie się instytucją ubezwłasnowolnienia całkowitego i ustanowienie opiekuna (ubezwłasnowolnienia częściowego i ustanowienie kuratora) nie czyniłoby zadość interesom dorosłej osoby, która mogłaby być przysposobiona. Wynika to przede wszystkim z zupełnie odmiennego statusu przysposabiającego i opiekuna, w szczególności w zakresie prawa alimentacyjnego czy prawa spadkowego oraz funkcji, jakie pełnią te instytucje⁸⁴. Mając na uwadze rozwiązania przyjęte w innych systemach prawnych, uzasadnione jest także rozważenie dopuszczalności przysposobienia wówczas, gdy instytucja opieki, ze względu na sytuację faktyczną, w ogóle nie wchodzi w rachubę. Może bowiem zdarzyć się, że między

⁸³ Postanowienie Sądu Rejonowego w Rzeszowie z dnia 23 listopada 2018 r., sygn. III Nsm 945/18; Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 12 kwietnia 2019 r., sygn. V Cz 222/19.

⁸⁴ W doktrynie pojawiają się coraz częściej głosy krytyczne w stosunku do aktualnie obowiązującej konstrukcji ubezwłasnowolnienia. Szerzej m.in.: *Jeśli nie ubezwłasnowolnienie, to co? Prawne formy wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, red. K. Kędziora, Warszawa 2012; M. Domański, *Ubezwłasnowolnienie w prawie polskim a wybrane standardy międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Prawo w działaniu” 2014, nr 17, s. 7–48. Zob. też: Pismo procesowe Rzecznika Praw Obywatelskich, IV/7024.23.2018.MK; Uchwała SN z 21.12.2017 r., III CZP 66/17, OSNC 2018, nr 6, poz. 61.

potencjalnymi stronami stosunku przysposobienia wytworzyła się więc właściwa dla relacji między rodzicami a dzieckiem, ale równocześnie brak jest przesłanek do zastosowania instytucji opieki. Nie można przecież wykluczyć, że rodzice zastępczy chcieli przysposobić małoletniego, którego rodzice byli jedynie ograniczeni we władzy rodzicielskiej, ale nie chcieli wyrazić zgody na przysposobienie.

Nie można także ignorować faktu, że osoby przebywające w pieczy zastępczej często nie mogą liczyć na wystarczające wsparcie po osiągnięciu pełnoletności (wyjątkowo, w przypadkach, o których mowa w art. 37 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁸⁵, okres przebywania w pieczy zastępczej może być przedłużony do 25. roku życia)⁸⁶. Dopuszczenie przysposobienia osób pełnoletnich może być dodatkowym instrumentem pozwalającym na „zabezpieczenie na przyszłość” osób, które przebywały w pieczy zastępczej, przez rodziców zastępczych⁸⁷.

Poniższa analiza będzie odnosić się do próby zaproponowania modelu przysposobienia osób pełnoletnich w kontekście obowiązujących przepisów prawa adopcyjnego. Rozważania te wypada jednak poprzedzić refleksją, że stworzenie pełnego modelu przysposobienia osób pełnoletnich z pewnością zasługuje na opracowanie monograficzne, a poniższe uwagi, ze względu na ograniczony zakres raportu, mogą jedynie dotknąć najbardziej kluczowych aspektów związanych z tym zagadnieniem.

2. Przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich

2.1. Ujęcie nowej przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich

Podjęcie dyskusji na temat włączenia do polskiego systemu prawa rodzinnego konstrukcji przysposobienia osób pełnoletnich należy rozpocząć od wskazania *ratio legis* takiej zmiany

⁸⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821 ze zm.).

⁸⁶ Zob. m.in.: Informacja o wynikach kontroli NIK, Pomoc w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej, KPS-4101-001-00/2014, Nr ewid. 189/2014/P/14/45/KPS. Rzecznik Praw Obywatelskich postulował stworzenie pieczy zastępczej długoterminowej w celu poprawienia sytuacji dorosłych dzieci z niepełnosprawnościami, które przebywają w pieczy zastępczej. (Pismo z dnia 24.05.2021 r., III.554.2.2021.JA).

⁸⁷ Jednym z przejawów dostrzeżenia tego problemu są zmiany w ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1043). Zgodnie z art. 14 ust. 4a tej ustawy za zstępnych w rozumieniu ustawy uważa się również osoby, które przebywają lub przebywały w rodzinie zastępczej, w rodzinnym domu dziecka, w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej, o których mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2020 r., poz. 821 oraz z 2021 r., poz. 159), a za wstępnych także odpowiednio osoby tworzące rodzinę zastępczą, prowadzące rodzinny dom dziecka lub pracujące z dziećmi w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej. Ma to kluczowe znaczenie z punktu widzenia przynależności do pierwszej grupy podatkowej, a co za tym idzie zwolnienia z podatku od spadków i darowizn.

ustawowej. Można przyjąć, że stanowiłaby ona uzupełnienie przesłanki podmiotowej leżącej po stronie przysposabianego do takich osób, które pomimo osiągnięcia pełnoletności, z określonych przyczyn, mogłyby być przysposobione. Trudność polega przy tym na takim ujęciu przepisów, aby z jednej strony czyniły zadość tym potrzebom, z drugiej zaś strony nie prowadziły do nadużywania tej instytucji do realizacji innych, niezamierzonych przez ustawodawcę celów. Przede wszystkim, należy zastanowić się, który z modeli powinien zostać wybrany – ten oparty na sformułowaniu przepisu dopuszczającego przysposobienie osób pełnoletnich w oparciu o niedookreślone zwroty (np. ważne powody), czy może model, w którym zostają wyliczone przypadki, kiedy do takiego przysposobienia może dojść. Można przy tym *a priori* założyć, że kluczowe znacznie w obu modelach odgrywałaby istniejąca już więź między stronami stosunku przysposobienia.

Pierwsze z zaprezentowanych rozwiązań z całą pewnością cechuje elastyczność, pozwalająca orzec sądowni przysposobienie osoby pełnoletniej przy uwzględnieniu całokształtu, niekiedy bardzo specyficznych, okoliczności. Wiąże się ono także z przeniesieniem ciężaru doprecyzowania przypadków, w których przepis miałby zastosowanie, na działalność orzeczniczą sądów. Rozważając potencjalne brzmienie takiego przepisu, warto poddać analizie treść regulacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z zakresu przysposobienia. Sięgnąć można w szczególności do art. 117 § 3 k.r.o., który stanowi wyjątek od zasady niedopuszczalności przysposobienia po śmierci przysposabiającego. Ze względu na to, że przysposobienie osób pełnoletnich stanowiłoby wyjątek od zasady przysposobienia osób małoletnich, analogia między tymi przypadkami wydaje się w pewnym stopniu uzasadniona. Zgodnie z art. 117 § 3 k.r.o. po śmierci przysposabiającego orzeczenie o przysposobieniu może być wydane wyjątkowo, jeżeli z żądaniem przysposobienia wystąpili oboje małżonkowie, jeden z nich zmarł po wszczęciu postępowania, a drugi żądanie przysposobienia wspólnie przez małżonków podtrzymuje oraz gdy przez dłuższy czas przed wszczęciem postępowania przysposabiany pozostawał pod pieczę wnioskodawców lub tylko zmarłego wnioskodawcy i między stronami powstała więź taka jak między rodzicami a dzieckiem. Sposób skonstruowania powyższego wyjątku mógłby stanowić inspirację dla unormowania przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich, np. w ten sposób, że przysposobienie osoby pełnoletniej byłoby możliwe, jeżeli przysposobiony przez dłuższy czas przed wszczęciem postępowania (zwłaszcza w okresie małoletności) pozostawał pod pieczę przysposabiającego i między stronami powstała więź taka jak między rodzicami i dzieckiem. Z jednej strony stanowiłoby to nawiązanie do sposobu sformułowania przepisu obowiązującego już na gruncie prawa polskiego, z drugiej zaś strony można w nim dostrzec pewne podobieństwa do rozwiązań zagranicznych, w których też często następuje odwołanie do istnienia takiej więzi między stronami stosunku przysposobienia jak między rodzicami i dziećmi oraz pozostawania przez przysposobionego przez pewien czas pod pieczę przysposabiających.

Drugie z możliwych rozwiązań zakłada enumeratywne wskazanie w przepisie przypadków, w których możliwe byłoby przysposobienie osoby pełnoletniej. Przysposobienie osób pełnoletnich powinno być traktowane jako wyjątek od zasady, że przysposabia się dzieci. Wobec tego precyzyjne ujęcie stanów faktycznych, w których mogłoby dojść do takiego przysposobienia, miałyby tę zaletę, że rozwiewałyby wątpliwości odnośnie do tego, jak szerokie zastosowanie powinno mieć przysposobienie osób pełnoletnich. Mając na względzie zasadę, że wyjątków nie należy interpretować rozszerzająco, umocniłoby to wyjątkowy charakter takich rozstrzygnięć. W niektórych systemach prawnych wyliczenie takie odwołuje się do wielu kwestii szczegółowych, takich jak dokładnie wskazany minimalny okres przebywania pod pieczęą przysposabiających czy niepełnosprawność przysposabianego. Ujęcie dopuszczalności przysposobienia w ww. sposób miałyby tę zaletę, że pozwalałoby w większym stopniu uniknąć majątkowych motywacji dokonania przysposobienia. Wadą takiego sformułowania przepisów mógłby być zarzut braku elastyczności i możliwości dostosowania do bardzo specyficznych i zróżnicowanych sytuacji życiowych. Zagrożenia takiego udało się uniknąć, gdyby przy formułowaniu szczegółowo określonych przesłanek przysposobienia osób pełnoletnich, np. niepełnosprawności przysposabianego czy ściśle określonego okresu pozostawania pod pieczęą przysposabiających przed przysposobieniem, w tym w formie pieczy zastępczej, ustawodawca posłużył się także sformułowaniem „innych ważnych powodów”, co pozwoliłoby traktować wymienione przesłanki jako przykładowe wyliczenie oraz podpowiedź przy wykładni przepisów, równocześnie nie zamykając drogi przysposobienia osoby pełnoletniej w innych szczególnych przypadkach.

2.2. Aktualnie obowiązujące przesłanki a przysposobienie osób pełnoletnich

Polskie normy dotyczące adopcji skoncentrowane są na ochronie dobra dziecka przysposabianego. W odniesieniu do analizowanego przedmiotu badań nie powinno budzić sprzeciwu stwierdzenie, że szereg instrumentów, które słusznie znalazły zastosowanie w ramach adopcji dzieci, nie byłoby adekwatnych do przysposobienia osób pełnoletnich. Pewne sposoby ochrony dobra dziecka mogłyby jednak znaleźć zastosowanie w tych przypadkach, w których dochodziłoby do przysposobienia osoby niezdolnej do samodzielnego decydowania o swoim losie, a więc w szczególności dorosłych całkowicie ubezwłasnowolnionych.

Przesłanki przysposobienia dzieli się w doktrynie na dotyczące przysposabiających, dotyczące przysposobionego oraz dotyczące innych osób. Należy wobec tego odpowiedzieć na pytanie, które przesłanki powinny zachować aktualność w odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich, a które powinny ulec modyfikacji albo w ogóle nie powinny w takich przypadkach obowiązywać.

W odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich należałoby utrzymać następujące przesłanki dotyczące przysposabiających: pełną zdolność do czynności prawnych przysposabiającego (art. 114¹ k.r.o. § 1 *in principio*); odpowiednią różnicę wieku między przysposabiającym a przysposobionym (art. 114¹ § 2 k.r.o.); zgodę przysposabiającego (art. 117 k.r.o. § 1) oraz pozostawanie przysposabiającego przy życiu (art. 117 § 2 k.r.o.). Więcej uwagi należy jednak poświęcić przesłankom odpowiednich kwalifikacji podmiotowych przysposabiającego, posiadania opinii kwalifikacyjnej oraz zasadniczo świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny (art. 114¹ § 1 k.r.o.). Wskazane wymogi stawiane przed przysposabiającymi wynikają z dążenia do ochrony dobra dziecka przysposobianego. Przesłanki te nie powinny obowiązywać, gdyby przysposobiony był osobą mającą pełną zdolność do czynności prawnych, gdyż wówczas sam powinien decydować o tym, czy przysposobienie jest zgodne z jego interesem. Dotyczyłoby to np. sytuacji, w których przysposobienie ma być dokonane przez osoby, które przez dłuższy czas sprawowały pieczę nad przysposobianym w okresie małoletności, ale do samego przysposobienia ma dojść, gdy jest on już osobą mającą pełną zdolność do czynności prawnych. W razie zaś sytuacji, kiedy przysposobienie miałoby dotyczyć osoby, która nie jest w stanie decydować o swoim losie (zwłaszcza przysposobianych ubezwłasnowolnionych całkowicie), można byłoby rozważyć analogiczne stosowanie tych regulacji. Podobnie należałoby się odnieść do przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz kodeksu postępowania cywilnego, w których położono nacisk na zbadanie kwalifikacji przysposabiających.

Z oczywistych względów w przypadku przysposobienia osoby pełnoletniej nie znajdowałyby zastosowania art. 119² k.r.o., zgodnie z którym zgoda rodziców na przysposobienie dziecka nie może być wyrażona wcześniej niż po upływie sześciu tygodni od urodzenia się dziecka. Również przesłanka (fakultatywna przy adopcji krajowej i obligatoryjna przy adopcji międzynarodowej) określenia sposobu i okresu osobistej styczności przysposabiającego i przysposobionego (art. 120¹ k.r.o.) nie znajdowałyby raczej zastosowania w odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich, zważywszy na to, że prawdopodobnie uprzednie pozostawanie pod pieczę przysposabiających stanowiłoby warunek *sine qua non* takiej adopcji (wynikający czy to z bezpośredniego wskazania ustawodawcy, czy stosowania klauzuli generalnej, na której opierałby się przepis dopuszczający takie adopcje).

Można przyjąć, że nie rodzi większych trudności analiza zasadności stosowania przesłanek dotyczących przysposobionego. Podstawowe przesłanki określone w art. 114 § 1 k.r.o., a więc małoletność oraz zgodność z dobrem dziecka, z natury rzeczy nie byłyby aktualne w odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich. Można przy tym podjąć dyskusję, w jaki sposób w zakresie zgody przysposobianego miałyby być chronione interesy podmiotów, które dziećmi już nie są, ale zostały ubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo. Zgodnie z art. 118 § 1 k.r.o. do przysposobienia potrzebna jest zgoda przysposobianego, który

ukończył lat trzynaście, zaś na podstawie art. 118 § 2 k.r.o. sąd opiekuńczy powinien wysłuchać przysposabianego, który nie ukończył lat trzynastu, jeżeli może on pojąć znaczenie przysposobienia. W tym miejscu należy jedynie stwierdzić, że w razie ubezwłasnowolnienia całkowitego zgoda przysposabianego nie powinna być wymagana, sytuacja prawna takiej osoby jest bowiem zbliżona do pozycji dziecka poniżej 13. roku życia. Natomiast zasadniczo nie powinno być przeszkód, aby wysłuchać przysposabianego. Sytuacja jest nieco bardziej skomplikowana w odniesieniu do osób ubezwłasnowolnionych częściowo. Ich pozycja jest zbliżona do osób, które ukończyły 13 lat i nie zostały ubezwłasnowolnione całkowicie. Wobec tego należałoby przyjąć, że powinny one wyrazić zgodę na przysposobienie.

Powstaje pytanie, czy w przypadku przysposobienia osób pełnoletnich zastosowanie mógłby znaleźć art. 118 § 3 *in principio* k.r.o., zgodnie z którym sąd opiekuńczy może wyjątkowo orzec przysposobienie bez żądania zgody przysposabianego lub bez jego wysłuchania, jeżeli nie jest on zdolny do wyrażenia zgody. Należy przy tym zauważyć, że okoliczności świadczące o braku zdolności do wyrażenia zgody na przysposobienie przeważnie byłyby tożsame z okolicznościami mogącymi leżeć u podstaw ubezwłasnowolnienia całkowitego, a w takich przypadkach, jak wskazano wyżej, zgoda nie byłaby wymagana. Zasadniczo nawet w przypadku ubezwłasnowolnienia całkowitego sąd powinien wysłuchać przysposabianego, niemniej jednak biorąc pod uwagę okoliczności, mógłby od tego odstąpić na podstawie ww. regulacji. Dalsza część tego przepisu, odwołująca się do sytuacji, gdy z oceny stosunku między przysposabiającym a przysposabianym wynika, że uważa się on za dziecko przysposabiającego, a żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem przysposabianego, raczej nie będzie mieć zastosowania do przysposobienia osób pełnoletnich, choć można sobie wyobrazić np. sytuację pełnoletniego ubezwłasnowolnionego całkowicie, który od wielu lat jest w pieczy zastępczej i uważa się za dziecko osób sprawujących nad nim pieczę zastępczą, którzy chcą go przysposobić. Przy założeniu, że instytucja przysposobienia osób pełnoletnich miałaby służyć głównie realizacji interesów niemajątkowych, należałoby pozostawić w odniesieniu do takich adopcji regulację art. 117 § 2 k.r.o., dotyczącą przesłanki pozostawiania przysposabianego przy życiu, bez zmian.

Przesłanki dotyczące osób trzecich odnoszą się do kwestii wolicjonalnych. W pierwszej kolejności uwagę należy skoncentrować na zgodzie rodziców na przysposobienie (art. 119 § 1 k.r.o.). Problem ten uzależniony jest w głównej mierze od przyjętego przez ustawodawcę modelu przysposobienia osób pełnoletnich. W niektórych krajach przysposobienie takie wchodzi w rachubę wyłącznie wówczas, gdy przysposabiany nie ma rodziny lub, gdy rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej (np. Ukraina). W innych taki warunek nie musi być spełniony (np. Austria). Można także przyjąć, że niejednokrotnie przysposobienie osoby pełnoletniej mogłoby dotyczyć sytuacji, w których wcześniejsza adopcja nie była możliwa z uwagi na to, że rodzice nie wyrazili zgody na przysposobienie, a była ona wymagana.

Mowa chociażby o przypadkach, gdy rodzice byli jedynie ograniczeni we władzy rodzicielskiej i z tego powodu dziecko pozostawało w pieczy zastępczej osób, które po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności chcą je przysposobić, a dziecko chce być przez nich przysposobione.

Należy wobec tego rozważyć, czy zgoda rodziców byłaby wymagana, w razie gdyby ustawodawca dopuścił możliwość przysposobienia osób pełnoletnich. W doktrynie dominuje przeświadczenie, zgodnie z którym zgoda rodziców na przysposobienia nie ma swojego źródła wyłącznie (albo wcale) we władzy rodzicielskiej⁸⁸. Przyjmując takie stanowisko, można byłoby uznać, że kompetencja do wyrażenia zgody na przysposobienie nie wygaśnie z tej przyczyny z chwilą uzyskania przez dziecko pełnej zdolności do czynności prawnych, a tym samym ustania władzy rodzicielskiej. Nie oznacza to jednak, że z innych przyczyn zgoda rodziców na przysposobienie mogłaby być w takich sytuacjach niewymagana. Należy przyjąć, że wówczas, gdy zgoda rodziców nie była wymagana w okresie małoletności, nie byłaby ona wymagana także po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności. Więcej uwagi należy poświęcić tym sytuacjom, w których zgoda była wymagana w okresie małoletności. Przysposobienie prowadziłoby wówczas do bardziej lub mniej istotnych zmian w dotychczasowej strukturze rodziny, również bez uwzględnienia woli rodziców, co miałoby swoje implikacje dla takich kwestii jak dziedziczenie czy alimentacja. Ze względu na to, że wystąpić może tu potencjalny konflikt interesów między stronami przyszłego stosunku przysposobienia z jednej strony a rodzicami dziecka z drugiej, należałoby rozważyć, jaka konstrukcja normatywna pozwalałaby na wyważoną ochronę tych podmiotów. Należy uznać, że zbyt daleko idące byłoby przysposobienie pełnoletniego dziecka w sytuacji, gdy rodzice sprawowali przez całe życie nad nim pieczę. Dotyczyłoby to chociażby przysposobienia w przypadku, w którym przysposabiający jest mentorem dla przysposobionego i chce mu przekazać swój majątek, a dla przysposobianego jest to rozwiązanie atrakcyjne ze względu na pochodzenie z biednej rodziny. Takie przypadki nie byłyby jednak możliwe, zakładając odpowiednie sformułowanie przepisu dopuszczającego przysposobienie osób pełnoletnich. Ustawodawca mógłby wyłączyć ww. sytuacje na dwa sposoby: przez wyliczenie stanów faktycznych, w których przysposobienie osoby jest możliwe (kładąc nacisk na względy niemajątkowe, w tym istniejącą już więź czy przebywanie pod pieczą przysposabiających), albo przez użycie klauzul generalnych czy zwrotów niedookreślonych, które również w praktyce odwoływałyby się do istniejącej już więzi właściwej dla rodziców i dzieci. Wprowadzenie takiej przesłanki nie pozwala jednak

⁸⁸ Przeciwno pogładowi, że zgoda rodziców na przysposobienie wynika z władzy rodzicielskiej, m.in. M. Goettel, *W sprawie charakteru prawnego zgody rodziców na przysposobienie*, „Nowe Prawo” 1990, nr 1–3, s. 56–58; A. Stelmachowski, *Przysposobienie...*, s. 186–193. Za uznaniem, że źródłem zgody rodziców na przysposobienie jest zarówno władza rodzicielska, jak i prawo osobiste rodziców, m.in.: B. Walaszek, *Przysposobienie...*, 158; H. Dolecki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013, s. 838–839; J. Ignatowicz, [w:] *System...*, red. J.S. Piątkowski, s. 938. Pogląd konkurencyjny względem powyższych zob.: E. Budna, *W sprawie charakteru prawnego zgody rodziców na przysposobienie anonimowe dziecka*, „Przegląd Sądowy” 1996 nr 3, s. 50–51.

odpowiedzieć na pytanie, czy zgoda rodziców byłaby mimo wszystko konieczna. W wielu krajach wymóg zgody rodziców dotyczy tylko małoletnich przysposabianych (np. w Austrii, Szwajcarii). Czasami też wobec milczenia ustawodawcy praktyka wypracowuje stanowisko, że zgoda rodziców, nawet jeżeli nie została formalnie wyłączona, nie jest wymagana w odniesieniu do pełnoletniego przysposobianego (np. we Włoszech).

Należy przyjąć, że prawo polskie *de lege ferenda* powinno przewidywać przysposobienie osób pełnoletnich oraz wyłączać w tym zakresie przesłankę zgody rodziców na przysposobienie. Trzeba przy tym wziąć pod uwagę, że, orzekając o przysposobieniu osoby pełnoletniej, sąd brałby pod uwagę czy między przysposabiającym a przysposobionym wytworzyła się więź właściwa dla relacji rodzic-dziecko, co wiązałoby się także z koniecznością zbadania relacji przysposobianego z jego rodzicami biologicznymi. Nie wyklucza to także możliwości wysłuchania rodziców przysposobianego. Warto też przypomnieć, że w ustawodawstwach niektórych państw jedną z przesłanek przysposobienia osób pełnoletnich jest brak sprzeczności z interesami rodziców biologicznych (np. w Czechach).

W praktyce przysposobienie osób pełnoletnich znajdowałoby zastosowanie w sytuacjach, w których rodzice dziecka nie interesowali się nim w okresie małoletności (nie wykonywali ciężących na nich obowiązków rodzicielskich), a więc mogłoby ono wchodzić w rachubę zarówno wtedy, gdy dziecko nie zostało przysposobione w okresie małoletności, pomimo że zgoda rodziców nie była już wymagana, jak i w sytuacjach, gdy co prawda zgoda ta była wymagana, ale już wówczas uzasadnione było zastosowanie art. 111 § 1a k.r.o., zgodnie z którym sąd może pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, jeżeli mimo udzielonej pomocy nie ustały przyczyny zastosowania art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o., a w szczególności – gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem.

Zgodnie z art. 120 *in principio* k.r.o. jeżeli dziecko pozostaje pod opieką, do przysposobienia potrzebna jest zgoda opiekuna. Przepis ten może mieć istotne znaczenie w przypadku dopuszczenia przez ustawodawcę przysposobienia osób pełnoletnich w razie ich ubezwłasnowolnienia całkowitego. Wówczas osoba pełnoletnia pozostaje pod opieką, choć różni się ona pod pewnymi względami od opieki sprawowanej nad małoletnim, nad którym władzy rodzicielskiej nie sprawują rodzice. W takich przypadkach konieczne powinno być uzyskanie zgody opiekuna, który dobrze zna sytuację przysposobionego oraz jego szczególne potrzeby. W odniesieniu zaś do osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, pozostającej pod kuratelą należałoby rozważyć, czy charakter kurateli w takich przypadkach przemawia również za uwzględnieniem zgody kuratora na przysposobienie ubezwłasnowolnionego częściowo pełnoletniego.

Nie można ignorować mogącego występować często w praktyce przypadku, kiedy pełnoletni, ale ubezwłasnowolniony całkowicie przysposabiany pozostaje pod opieką osoby, która zamierza go przysposobić. Wówczas może dojść do kolizji interesów, przysposabiający

występowałyby bowiem w podwójnej roli – osoby, która wyraża zgodę jako wnioskodawca w postępowaniu o przysposobienie, oraz opiekun, który także ma kompetencję do wyrażenia zgody na przysposobienie. Problem ten był już dostrzeżony w odniesieniu do przysposobienia osób małoletnich i nie doczekał się jednolitego stanowiska. Według jednego z poglądów w sytuacjach takich powinien być ustanowiony kurator⁸⁹. Według drugiego poglądu zgoda opiekuna nie jest w ogóle wymagana⁹⁰.

W związku z tym, że ustawodawca dopuszcza możliwość przysposobienia dziecka przez jednego z małżonków, jedną z przesłanek przysposobienia jest wyrażenie zgody przez drugiego małżonka, który nie przysposabia dziecka. Pozostawiając na marginesie zasadność dopuszczalności przysposobienia przez jednego tylko z małżonków w sytuacjach innych niż adopcja pasierba, należy uznać, że w przypadku przysposobienia osób pełnoletnich zasady w tym względzie powinny być takie same jak przy adopcji małoletnich.

W ustawodawstwach wielu państw, w których dopuszczono przysposobienie osób pełnoletnich, wymagane są jeszcze zgody dwóch kategorii podmiotów – małżonka przysposabianego (np. w Czechach, Grecji, Niemczech) oraz zstępnych przysposabianego (np. w Szwajcarii). Wobec tego należałoby się zastanowić, czy podobne rozwiązania normatywne powinny zostać przyjęte w polskim systemie prawa w razie rozszerzenia możliwości przysposobienia także na osoby dorosłe. Nawet przy przyjęciu bardzo wąskiego ujęcia instytucji przysposobienia osób dorosłych nie można wykluczyć, że pozostawałyby one w stosunku małżeństwa. Przykładowo, osoba dotknięta chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym może zawrzeć związek małżeński za zezwoleniem sądu, jeżeli stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie (art. 12 § 1 k.r.o.). Przysposobienie osoby pełnoletniej mogłoby też dotyczyć osoby pozostającej uprzednio pod pieczęią zastępczą przysposabiających, która po osiągnięciu pełnoletności zawarła związek małżeński. Można zastanawiać się, czy ochrona interesów małżonka przysposabianego wpływa na jego sytuację tak dalece, że powinna być wymagana jego zgoda na przysposobienie. Warto zauważyć, że choć w innych warunkach i przy innym charakterze instytucji przysposobienia osób pełnoletnich, ustawodawca polski w art. 79 § 2 dekretu Prawo rodzinne z 1946 r. wymagał jednak zgody współmałżonka przysposabianego na przysposobienie. Równocześnie zgoda nie była wymagana, jeżeli małżonkowie nie pozostawali we wspólności małżeńskiej (art. 79 § 3 dekretu). Kwestia ta niewątpliwie wymaga szerszej analizy, na co nie pozwala zakres niniejszego opracowania. Z jednej strony zgoda małżonka przysposabianego wydaje się nieuzasadniona ze względu na to, że przysposobienie pełnoletniego dotyczy legalizacji istniejącej już więzi właściwej relacji rodzic-dziecko mię-

⁸⁹ M.in. S. Grzybowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 207.

⁹⁰ E. Płonka, *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986, s. 66–67; E. Holewińska-Łapińska, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 584.

dzy przyszłymi stronami przysposobienia i motywowana powinna być w głównej mierze ochroną niemajątkowych interesów przysposabianego (odrębną kwestią jest sprawa ewentualnej zmiany nazwiska małżonka, zob. rozdział III.3.2.). Na marginesie trzeba wskazać, że choć jest to odmienna sytuacja, to jednak w sprawach z zakresu prawa filiacyjnego dla zaprzeczenia czy ustalenia pochodzenia pełnoletniego dziecka od określonych osób nie jest wymagana zgoda małżonka. Z drugiej strony, wiele ustawodawstw, wprowadzając przesłankę zgody małżonka przysposabianego na przysposobienie, daje wyraz temu, że przysposobienie małżonka wpływa tak dalece na strukturę całej rodziny, w szczególności sytuację prawną dzieci (przyszłych dzieci) przysposobionego, że zgoda taka jest uzasadniona.

Kolejne wątpliwości mogą pojawiać się w odniesieniu do zgody zstępnych pełnoletniego przysposabianego na przysposobienie. Interesującym przykładem ochrony zstępnych przysposabianego jest prawo czeskie, w którym ustawodawca konstruuje przesłankę braku sprzeczności przysposobienia z interesami zstępnych przysposabianego oraz uzależnia rozciągnięcie skutków przysposobienia na zstępnych urodzonych przed przysposobieniem od ich zgody. Z jednej strony zgoda chroniłaby w głównej mierze interesy majątkowe zstępnych przysposobionego, gdyż jej udzielenie, albo jej brak, miałyby istotne implikacje w zakresie dziedziczenia ustawowego. Z drugiej strony ochrona interesów majątkowych niekoniecznie powinna mieć znaczenie decydujące dla powstania stosunku przysposobienia, które – jak już wcześniej wskazano – dotyczyłoby pełnoletnich przysposabianych, którzy pozostają z przysposabiającymi w więzi właściwej relacji rodziców i dzieci. Nie można przy tym wykluczyć, że odmowa zgody zstępnych przysposabianego na przysposobienie mogłaby być oparta na wartościach niemajątkowych i służyłaby ochronie np. więzi z rodzicami biologicznymi przysposabianego albo dalszymi krewnymi. Odrębną kwestią pozostają oczywiście potencjalne konsekwencje w zakresie zmiany nazwiska (zob. rozdział III.3.2.). Pewnym wyjściem kompromisowym byłoby przyjęcie rozwiązania, zgodnie z którym zgoda zstępnych pełnoletniego przysposabianego nie jest konieczna, ale bez ich zgody skutki przysposobienia nie rozciągają się na nich. Analiza tej problematyki również wymaga znacznie szerszego omówienia potencjalnie kolidujących ze sobą interesów, na co nie pozwala zakres niniejszego opracowania.

Niektóre systemy prawne wprowadzają także przesłankę braku sprzeczności przysposobienia z interesami dzieci przysposabiających (np. w Austrii, Czechach) czy konieczność wysłuchania ich opinii (np. w Turcji). Przysposobienie osoby pełnoletniej nie powinno nastąpić, jeżeli w ten sposób zostanie naruszone dobro małoletnich dzieci przysposabiającego, np. gdy przysposabiający już nie spełnia ciężących na nim świadczeń alimentacyjnych w stosunku do swoich małoletnich dzieci (patrz: orzecznictwo austriackie). Jednak w takich przypadkach to nie przesłanka zgody dziecka przysposabiającego powinna być decydująca, ale to sąd orzekający o przysposobieniu powinien wziąć pod uwagę te okoliczności.

Przysposobienie osób pełnoletnich powinno prowadzić do legalizacji pewnych faktycznych relacji między przysposabianym a przysposabiającymi. Istniejąca między nimi więź mieści się w obrębie sfery niemajątkowej i ujęcie jej w ramy prawne nie powinno być determinowane brakiem naruszenia interesów majątkowych innych podmiotów. Można przyjąć, że jeżeli instytucja ta pojawiłaby się w prawie polskim, byłaby zaprojektowana w ten sposób, aby dotyczyła absolutnie szczególnych przypadków. Przypuszczalnie dotyczyłaby osób, które pozostają w silnej więzi z przyszłymi przysposabiającymi i w większości przypadków nie pozostają jeszcze w związku małżeńskim oraz nie mają własnych dzieci. Teoretycznie jednak taka możliwość zapewne by istniała, wobec tego warto przynajmniej zasygnalizować potrzebę rozważenia tych kwestii na etapie ewentualnego przygotowywania projektu ustawy wprowadzającej przysposobienie osób pełnoletnich.

3. Skutki przysposobienia osób pełnoletnich

3.1. Rodzaje przysposobienia a przysposobienie osób pełnoletnich

Analiza skutków prawnych przysposobienia osób pełnoletnich wiąże się ściśle z zagadnieniem przedmiotowych rodzajów przysposobienia (przysposobienie całkowite, pełne, niepełne). Badania dotyczące ewentualnych konsekwencji w sferze praw i obowiązków stron stosunku przysposobienia będą opierać się na rozstrzygnięciu, które z przedmiotowych rodzajów przysposobienia mogą być brane pod uwagę. *Prima facie* można stwierdzić, że przysposobienie osób pełnoletnich nie mogłoby być przysposobieniem całkowitym, gdyż sprzeczne byłoby to z jego istotą. Wobec powyższego należy odpowiedzieć na pytanie, czy przysposobienie osób pełnoletnich powinno być ograniczone jedynie do jednego z dwóch pozostałych rodzajów przysposobienia – albo pełnego, albo niepełnego – czy ustawodawca powinien pozostawić w tym zakresie obie te możliwości. Rozwiązania normatywne przyjęte w poszczególnych systemach prawnych można podzielić na trzy grupy – państwa, które dopuszczają tylko przysposobienie niepełne (np. Austria, Belgia), państwa, które dopuszczają tylko przysposobienie pełne (np. Hiszpania) oraz państwa, w których zasadniczo przysposobienie osób pełnoletnich jest adopcją niepełną, ale pod pewnymi warunkami stosuje się przepisy o przysposobieniu pełnym (np. Czechy, Niemcy). Można przyjąć, że trzeci ze wskazanych wariantów jest najwłaściwszy, gdyż zapewnia możliwość dostosowania instytucji przysposobienia osób pełnoletnich do różnych stanów faktycznych. Kwestią wymagającą doprecyzowania byłoby przy tym określenie, kiedy może dojść do orzeczenia przysposobienia pełnego. W prawie czeskim i niemieckim przesłanki orzeczenia przysposobienia pełnego osoby pełnoletniej są zbliżone i dotyczą takich przypadków jak: przysposobienie pełnoletniego, którego rodzeństwo

zostało uprzednio przysposobione przez przysposabiających, pozostawanie pod pieczę przysposabiających w okresie małoletności, przysposobienie pasierba czy małoletność w chwili złożenia wniosku o przysposobienie. Można także przyjąć, że przysposobienie pełne mogłoby być uzasadnione również wówczas, gdy przysposabiany nie ma żadnych związków ze swoją rodziną. Przysposobienie niepełne mogłoby wchodzić w rachubę na przykład wtedy, gdy przysposabiany nie ma co prawda żadnych więzi z rodzicami, którzy się nim trwale nie interesowali, ale zależy mu na utrzymaniu relacji prawnych z dalszą rodziną. Wprowadzenie instytucji przysposobienia osób pełnoletnich mogłoby doprowadzić do zwiększenia liczby przysposobień niepełnych, które w aktualnym stanie prawnym są orzekane raczej rzadko.

Przysposobienie osób dorosłych nie opierałoby się także na działalności ośrodków adopcyjnych w zakresie doboru stron stosunku przysposobienia, gdyż dotyczyłoby podmiotów, które już się znają i łączy je więc właściwa relacji między rodzicem i dzieckiem. W tym kontekście powraca poruszany często w doktrynie problem zakresu instytucji przysposobienia ze wskazaniem (art. 119^{1a} k.r.o.) oraz możliwości doboru stron stosunku przysposobienia poza działalnością ośrodka adopcyjnego. Należy przychylić się do reprezentowanego przez znaczną część doktryny prawa rodzinnego stanowiska, że art. 119^{1a} k.r.o. nie wyłącza możliwości złożenia wniosku o przysposobienie przez osoby, które nie pozostają z przysposobionym w relacjach wskazanych w tym przepisie (krewni rodziców dziecka, małżonek jednego z rodziców)⁹¹. Ma to kluczowe znaczenie z punktu widzenia ewentualnego dopuszczenia przysposobienia osób pełnoletnich z dwóch powodów; po pierwsze, w tych przypadkach nigdy nie dochodziłoby do pośrednictwa ośrodka adopcyjnego w zakresie doboru stron stosunku przysposobienia, po drugie, niekoniecznie byłaby to adopcja wewnątrzrodzinna⁹². Nie można przy tym zapominać, że wprowadzenie art. 119^{1a} k.r.o. było argumentowane koniecznością ochrony małoletnich przed problemem omijania procedur adopcyjnych i handlem dziećmi, wobec czego w odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich przepis ten, niezależnie od jego wykładni, nie powinien mieć zastosowania.

⁹¹ J. Gajda, „Adopcja ze wskazaniem” w świetle art. 119^{1a} kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Metryka” 2016, nr 1, s. 52, 57; R. Łukasiewicz, *Prawna regulacja przysposobienia ze wskazaniem a problem handlu dziećmi*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 3, s. 126; tenże, *Dobro dziecka...*, s. 128–129; tenże, *Adopcja ze wskazaniem – postulaty de lege ferenda*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019, s. 236–244; A. Wilk, *Co nowego w przysposobieniu? Nowelizacja prawa o przysposobieniu*, „Metryka” 2015, nr 2, s. 189; E. Holewińska-Łapińska, „Wskazanie” osoby przysposabiającego (art. 119^{1a} Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), Warszawa 2020, s. 19–23; M. Pomarańska-Bielecka, *Czy ograniczenie instytucji adopcji ze wskazaniem zmniejsza skalę „nielegalnych adopcji”?*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019, s. 270–283; K. Tryniszewska, *Adopcja ze wskazaniem w świetle ustawowego modelu przysposobienia* [w:], *Piecza zastępcza i przysposobienie, w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019, s. 299–309. Odmienne: J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa, 2016, s. 59, 473; K. Mularski, *W sprawie problemów intertemporalnych związanych z wejściem w życie art. 119^{1a} Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2016, nr 2, s. 36.

⁹² Nie można przy tym wykluczyć takich przypadków. Dla porównania w Grecji przysposobienie osób pełnoletnich było do niedawna ograniczone tylko do adopcji wewnątrzrodzinnej.

Odnosząc się do podziału na przysposobienie krajowe oraz przysposobienie zagraniczne, należałoby także wprowadzić instrumenty, które wykluczałyby zastosowanie instytucji przysposobienia osób pełnoletnich wyłącznie w celu uzyskiwania pewnych praw na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez cudzoziemców⁹³. Ze zjawiskiem takim zetknęło się chociażby orzecznictwo niemieckie, zgodnie z którym przysposobienie imigranta nie powoduje, że nabywa on obywatelstwo niemieckie⁹⁴. Zakładając, że ustawodawca polski nie ograniczyłby przysposobienia osób pełnoletnich tylko do obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, należałoby również odstąpić od pewnych zasad przysposobienia zagranicznego, które mają na celu ochronę dobra dziecka. Mowa w szczególności o traktowaniu przysposobienia zagranicznego jako środka *ultima ratio*⁹⁵. Również nie znajdowałyby tutaj zastosowania uregulowania międzynarodowe mające na celu takie ukształtowanie przysposobienia zagranicznego, aby chronić dobro dziecka⁹⁶.

3.2. Wyłączenie oraz modyfikacja niektórych skutków adopcji a przysposobienie osób pełnoletnich

Przyjęcie założenia, zgodnie z którym przysposobienie osób pełnoletnich powinno być dopuszczalne w prawie polskim oraz opierać się zarówno na konstrukcji przysposobienia pełnego, jak i przysposobienia niepełnego, nakazuje postawić pytanie, czy wszystkie skutki tych przedmiotowych rodzajów adopcji należałoby tu stosować. Jako punkt wyjścia należałoby potraktować zasadę, że do przysposobienia osób pełnoletnich powinny znaleźć zastosowanie ogólne reguły dotyczące skutków przysposobienia małoletnich, przy założeniu że wykluczone byłoby w takich sytuacjach przysposobienie całkowite.

Prima facie należy odrzucić jakiegokolwiek skutki w zakresie władzy rodzicielskiej, osiągnięcie przez przysposobionego pełnoletności prowadzi bowiem do ustania stosunku

⁹³ Termin „przysposobienie zagraniczne” ma przy tym różne znaczenie na gruncie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (istotna jest zmiana dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposobianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie) oraz ustawy Prawo prywatne międzynarodowe (strony stosunku przysposobienia mają różne obywatelstwa). Jak zauważa K. Bagan-Kurluta, „to, co z punktu widzenia polskiego prawa rodzinnego jest uważane za przysposobienie zagraniczne, z punktu widzenia prawa prywatnego międzynarodowego jest tylko jedną, i to nie jedyną, okolicznością, która decyduje o zastosowaniu norm kolizyjnych do wskazania prawa właściwego dla przysposobienia” (K. Bagan-Kurluta, *Celowość powojennych zmian w polskim prawie w kontekście realizacji dobra dziecka przy przysposobieniu zagranicznym*, [w:] *Prawo blisko człowieka. Z dziejów prawa rodzinnego i spadkowego. Materiały konferencyjne* (Kraków 7–8.03.2007 r.), red. M. Mikuła, Kraków 2008, s. 103. Szerzej na temat przysposobienia zagranicznego (międzynarodowego) K. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009.

⁹⁴ BVerwG, Entscheidung von 21.11.2006, AZ: 5 C 19/05.

⁹⁵ Zob.: postanowienie SN z 5.07.2006 r., IV CSK 127/06, LEX nr 232819; A. Zieliński, *Przysposobienie międzynarodowe*, „*Studia Iuridica*” 1994, t. XXI, s. 220; uchwała SN z 12.06.1992 r., III CZP 48/92, OSNC 1992 nr 10, poz. 179.

⁹⁶ Zob.: art. 21 lit. b Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526 ze zm.); Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzona w Hadze dnia 29 maja 1993 r. (Dz.U. 2000 nr 39, poz. 448 ze zm.).

władzy rodzicielskiej. Nie wpływa to oczywiście na możliwość pozostawania przysposobionego pod opieką albo kuratelą, jeżeli są spełnione ku temu przesłanki (art. 13 i art. 16 Kodeksu cywilnego⁹⁷). Podobnie należy postrzegać kwestię prawa i obowiązku kontaktów z dzieckiem (art. 113–113⁶ k.r.o.). Według przyjętego w niniejszym raporcie poglądu przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczące kontaktów odnoszą się do relacji małoletni – inna osoba, a po osiągnięciu pełnoletności stosuje się art. 87 k.r.o. regulujący obowiązek wzajemnego szacunku i wspierania się⁹⁸. Niemniej jednak, przy przyjęciu zapatrywania, zgodnie z którym obowiązek i prawo kontaktów z dzieckiem nie ustaje po osiągnięciu przez nie pełnoletności, stosunek ten łączyłby dorosłego przysposobionego i przysposabiających. Podążając za tym sposobem myślenia dodatkowe wątpliwości napotkamy przy próbie ustalenia, czy prawo i obowiązek kontaktów występowałoby na linii dorosły przysposobiony – rodzic biologiczny. Przy założeniu, że obowiązek i prawo kontaktów nie wygasają wraz z osiągnięciem przez dziecko pełnoletności, kwestię tę należałoby rozważyć odrębnie dla przysposobienia pełnego oraz przysposobienia niepełnego. Przyjmuje się, że przysposobienie pełne prowadzi do ustania obowiązku i prawa kontaktów między dzieckiem a rodzicami biologicznymi⁹⁹. W doktrynie reprezentowane jest także stanowisko odmienne, zgodnie z którym w pewnych przypadkach przysposobienia pełnego sąd może utrzymać kontakty rodzica biologicznego z przysposobionym¹⁰⁰. Natomiast jeżeli mowa o przysposobieniu niepełnym, kontakty rodziców biologicznych i dziecka zostają w zasadzie utrzymane także po orzeczeniu przysposobienia¹⁰¹.

Jednym z najbardziej dostrzegalnych skutków przysposobienia jest zmiana imienia i nazwiska osoby przysposobionej. W pierwszej kolejności uwaga winna skoncentrować się na kwestii nazwiska. Zgodnie z art. 122 § 1 k.r.o. przysposobiony otrzymuje nazwisko przysposabiającego, a jeżeli został przysposobiony przez małżonków wspólnie albo jeżeli jeden z małżonków przysposobił dziecko drugiego małżonka – nazwisko, które noszą albo nosiłyby dzieci zrodzone z tego małżeństwa. Wyjątek od tej reguły przewiduje art. 122 § 2 k.r.o., zgodnie z którym na żądanie osoby, która ma być przysposobiona, i za zgodą przysposabiającego sąd opiekuńczy w orzeczeniu o przysposobieniu postanawia, że przysposobiony nosić

⁹⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.).

⁹⁸ Problem ustania prawa i obowiązku kontaktów wraz z osiągnięciem przez dziecko pełnoletności jest przedmiotem rozważań doktryny, w której można zauważyć niejednorodność poglądów. Szerzej: J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020, s. 94–95 wraz z przywołaną tam literaturą.

⁹⁹ M.in. T. Justyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011, s. 61, 63. E. Holewińska-Łapińska, [w:] *System...*, red. T. Smoczyński, s. 654–656.

¹⁰⁰ H. Ciepla, [w:] H. Ciepla, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2012, s. 373. Zob. również orzeczenie ETPC z 5.06.2014 r. w sprawie I.S. v. Niemcy, skarga nr 31021/08.

¹⁰¹ J. Ignatowicz, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2012, s. 961; B. Walaszek, *Przysposobienie...*, s. 273; J. Gajda, *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Przemyśl – Rzeszów 2012, s. 204–205; R. Zegadło, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014, s. 859; T. Justyński, *Prawo do kontaktów...*, s. 61.

będzie nazwisko złożone z jego dotychczasowego nazwiska i nazwiska przysposabiającego. Jeżeli przysposabiający albo przysposobiony nosi złożone nazwisko, sąd opiekuńczy rozstrzyga, który człon tego nazwiska wejdzie w skład nazwiska przysposobionego. Przepisu tego nie stosuje się w razie sporządzenia nowego aktu urodzenia przysposobionego z wpisaniem przysposabiających jako jego rodziców. Wydaje się, że przyjęta w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym zasada, że przysposobiony nabywa nazwisko przysposabiających, a jedynie wskutek zgody stron stosunku przysposobienia może nosić nazwisko łączone, jest zasadniczo poprawna. Warto też przypomnieć, że niektóre systemy prawne przewidują wyjątki od ogólnych skutków przysposobienia w odniesieniu do nazwiska osoby przysposabianej i umożliwiają utrzymanie dotychczasowego nazwiska, np. jako zasada w Czechach czy wyjątek w Szwajcarii. Może to prowadzić do podjęcia debaty, czy prawo powinno dopuszczać możliwość utrzymania dotychczasowego nazwiska pełnoletniego przysposabianego, któremu może zależeć na wejściu do rodziny przysposabiających, ale z pewnych przyczyn nie chce dokonywać zmiany nazwiska, które nosił przez całe życie.

W dyskusji na temat zmiany nazwiska pełnoletniego przysposabianego nie można także zignorować faktu, że jego sytuacja niejednokrotnie będzie różnić się dalece od sytuacji adopcji osoby małoletniej, gdyż może pozostawać już w związku małżeńskim oraz mieć zstępnych. Kwestie te zostały rozstrzygnięte przez niektóre ustawodawstwa. Czasami wymagana jest zgoda małżonka przysposabianego na zmianę nazwiska (np. w Niemczech). W odniesieniu do nazwiska dziecka na przykład prawo belgijskie rozciąga zmianę nazwiska przysposabianego także na jego zstępnych, jednak zstępni pierwszego stopnia w wieku powyżej 18 lat mogą zażądać zachowania swojego nazwiska dla siebie i zstępnych. W Szwajcarii zasadniczo zmiana nazwiska przysposabianego nie wpływa na nazwisko osób, których nazwiska pochodzą od poprzedniego nazwiska przysposabianego, chyba że wyraźnie wyrażą na to zgodę.

Z perspektywy historycznej skutki przysposobienia pełnoletniego w zakresie nazwiska rozciągały się także na małżonka oraz zstępnych przysposobionego (art. 82 § 2 dekretu Prawo rodzinne). Zgodnie z art. 8 ust. 2 ustawy o zmianie imienia i nazwiska¹⁰² zmiana nazwiska lub nazwiska rodowego jednego z rodziców rozciąga się na małoletnie dzieci i na dzieci, które pochodzą od tych samych rodziców, pod warunkiem że drugi z rodziców wyraził na to zgodę, chyba że nie ma on pełnej zdolności do czynności prawnych lub jest pozbawiony władzy rodzicielskiej albo nie żyje. Jeżeli w chwili zmiany nazwiska dziecko ukończyło 13 lat, potrzebne jest także wyrażenie zgody przez dziecko. Jeżeli zaś chodzi o kwestię nazwiska małżonka, wydaje się, że należałoby przyjąć zasadę, zgodnie z którą jeżeli małżonek dorosłego przysposobionego przyjął jego nazwisko przy zawarciu związku małżeńskiego, zmiana nazwiska, która nastąpiła w rezultacie przysposobienia, nie wpły-

¹⁰² Ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1988).

wa *ex lege* na zmianę nazwiska małżonka przysposobianego, ale może to nastąpić w trybie administracyjnym, z powołaniem się na ważne powody (uzyskanie przez małżonków tego samego nazwiska).

Zmiana imienia przysposobianego wywołuje pewne kontrowersje w polskiej literaturze prawniczej¹⁰³. Argumenty przytaczane na rzecz ograniczenia albo wyłączenia możliwości zmiany imienia dziecka przysposobianego nie znajdują zastosowania do przypadków przysposobienia osób pełnoletnich. Zgodnie z art. 122 § 3 k.r.o. na wniosek przysposabiającego sąd opiekuńczy może w orzeczeniu o przysposobieniu zmienić imię lub imiona przysposobionego. Jeżeli przysposobiony ukończył lat trzynaście, może to nastąpić tylko za jego zgodą. Przepis art. 118 § 2 k.r.o. stosuje się odpowiednio. Wydaje się, że w większości przypadków nie ma racjonalnych względów, które przemawiałyby za zmianą imienia w związku z przysposobieniem osoby pełnoletniej, która przez całe swoje życie posługiwała się określonym imieniem, choć oczywiście nie można wykluczyć zmiany imienia na zasadach ogólnych, np. gdy jest ono imieniem używanym przez przysposobianego.

Można przyjąć, że rozwiązania prawne dotyczące skutków przysposobienia w zakresie dziedziczenia oraz obowiązku alimentacyjnego mogłyby być stosowane także w odniesieniu do przysposobienia osób pełnoletnich, gdyby ustawodawca wprowadził tę instytucję do polskiego porządku prawnego. Przyjęcie założenia, zgodnie z którym przysposobienie osoby pełnoletniej mogłoby być adopcją pełną albo niepełną, samo w sobie pozwala na dostosowanie skutków w zakresie dziedziczenia i obowiązku alimentacyjnego do konkretnego stanu faktycznego. Przysposobienie osób pełnoletnich rodzić może jednak dodatkowe problemy. Są one w dużej mierze determinowane tym, w jakich przypadkach w ogóle do takiego przysposobienia mogłoby dojść. Jak już wskazano, w niektórych systemach prawnych przysposobienie takie może wchodzić w rachubę tylko wtedy, gdy dziecko nie ma rodziców lub zostali oni pozbawieni władzy rodzicielskiej, np. w Ukrainie. W analogicznych sytuacjach prawo polskie mogłoby dopuszczać przysposobienie pełne pełnoletniego. W przypadkach, w których przysposobiony pełnoletni miał rodziców (a zwłaszcza, gdy do przysposobienia dziecka w okresie małoletności była wymagana ich zgoda), w zależności od okoliczności można byłoby rozważyć zastosowanie przysposobienia niepełnego albo pełnego, np. wówczas, gdy dziecko trafiło do pieczy zastępczej na podstawie art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o. i rodzice się nim trwale nie interesowali. Kwestie te zostały dostrzeżone również w innych systemach prawnych. Na przykład w prawie austriackim przy ustalaniu obowiązku alimentacyjnego przysposobionego względem rodziców biologicznych bierze się pod uwagę, czy nie zaniedby-

¹⁰³ Szerzej: A. Cisek, J. Mazurkiewicz, J. Strzebińczyk, *Zmiany w prawie rodzinnym w celu wzmocnienia ochrony dobra dziecka*, „Nowe Prawo” 1990 nr 10–12, s. 74–76; J. Strzebińczyk, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 333, E. Czyż, J. Szymańczak, *Prawa dziecka w rodzinie*, [w:] *Wokół praw dziecka*, cz. 1, Warszawa 1993, s. 5–6, J. Mazurkiewicz, *Zanim pomysły nasze szczerą wraz z nami. Wrocławskie projekty ochrony prawnej dzieci i kobiet*, Wrocław 2016, s. 342–345; J. Mazurkiewicz, *Zanim pomysły nasze szczerą...*, s. 199–203.

wali oni rażąco obowiązku alimentacyjnego wobec dziecka, które nie ukończyło czternastu lat w okresie poprzedzającym przysposobienie (§ 198 ust. 2 ABGB).

Tajemnica przysposobienia stanowi jeden z istotnych czynników wpływających na kształt rozwiązań normatywnych dotyczących adopcji¹⁰⁴. Pojęcie to należy rozważać na dwóch płaszczyznach – wewnętrznej, która dotyczy relacji przysposobiony – przysposabiający, oraz zewnętrznej, która odnosi się do osób trzecich¹⁰⁵. Prawo polskie przewiduje szereg instrumentów prawnych, które mają służyć zachowaniu tajemnicy przysposobienia w ujęciu zewnętrznym, w tym przede wszystkim przepisy ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁰⁶ umożliwiające sporządzenie nowego aktu urodzenia dziecka przy przysposobieniu całkowitym oraz w pewnych przypadkach przysposobienia pełnego (art. 71 i art. 72 ust. 2 p.a.s.c.). Natomiast jeżeli chodzi o tajemnicę przysposobienia w ujęciu wewnętrznym, osoba przysposobiona ma prawo poznać imię i nazwisko swoich rodziców biologicznych (art. 73 p.a.s.c.). W przypadku przysposobienia osoby pełnoletniej trudno przypuszczać, że przysposobiony nie jest świadomy tego, że przysposabiający nie są jego rodzicami. Tego rodzaju sytuacja może istnieć jedynie w stosunku do przysposabianych, którzy ze względu na stan zdrowia nie są w stanie zrozumieć swojej sytuacji rodzinnej. Wobec tego wydaje się, że niezależnie od tego, jaki model ustawowy zostałby przyjęty w zakresie przysposobienia osób pełnoletnich, problematyka ta nie stanowi węzłowego zagadnienia w odniesieniu do tego rodzaju przysposobienia.

4. Podsumowanie

Podjęcie kroków legislacyjnych w celu wprowadzenia do systemu prawnego nowej instytucji powinno być zawsze poprzedzone dogłębną analizą przyczyn oraz skutków takich działań. Przysposobienie osób pełnoletnich ma swoją europejską tradycję, osadzoną jednak na innych funkcjach niż te, które dzisiaj wiodą prym w zakresie regulacji tej problematyki. Prowadzić to powinno do ponownej pogłębionej refleksji nad stworzeniem ram prawnych dla dopuszczalności przysposobienia osób pełnoletnich w nowej rzeczywistości prawnej. Towarzyszyć temu powinno spojrzenie na ewolucję oraz aktualny kształt przysposobienia pełnoletnich w innych krajach.

Dokonując syntezy poczynionych wyżej rozważań, należy podkreślić, że przysposobienie osób pełnoletnich powinno służyć realizacji głównie celów niemajątkowych. Punktem

¹⁰⁴ Szerzej: J. Gajda, *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona...*, wraz z powołaną tam literaturą.

¹⁰⁵ E. Holewińska-Łapińska, [w:] *System prawa prywatnego...*, red. T. Smoczyński, s. 674. Por. S.R. Piechocki, *Ochrona tajemnicy przysposobienia*, „Nowe Prawo” 1979, nr 1, s. 5.

¹⁰⁶ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 709 ze zm.), dalej: p.a.s.c.

wyjścia powinno być sformułowanie przepisu, który dopuszczałby przysposobienie osób pełnoletnich. Wydaje się, że odwołanie się do zamkniętego wyliczenia przypadków, w których byłoby to możliwe, jest rozwiązaniem zbyt krępującym sądy i mogłoby być niewystarczające dla rozmaitych stanów faktycznych, które mogą zaistnieć. Wobec tego ustawodawca polski powinien albo uzależnić możliwość przysposobienia osób pełnoletnich od zgodności z określoną klauzulą generalną, albo skonstruować przepis oparty na wyliczeniu przykładowych sytuacji, w których takie przysposobienie mogłoby nastąpić. Pewną podpowiedzią mogłoby być odwołanie się do sposobu ujęcia wyjątków od zasady, że w chwili przysposobienia przysposabiający powinien pozostawać przy życiu (art. 117 § 3 k.r.o.). Przepis ten uzależnia możliwość przysposobienia po śmierci przysposabiającego m.in. od powstania takiej więzi jak między rodzicami i dziećmi oraz pozostawania przez dłuższy czas pod pieczęą przysposabiającego. Wprowadzenie przysposobienia osób pełnoletnich mogłoby polegać na poprzestaniu na ww. ogólnej przesłance albo na uregulowaniu dalszych przesłanek i skutków takiego przysposobienia. W szczególności należałoby rozważyć takie kwestie jak: zasadność wymogu zgody rodziców przysposabianego, zgody małżonka przysposabianego, zgody zstępnych przysposabiającego czy zgody zstępnych przysposobionego.

Pomimo istotnych różnic w zakresie przedmiotowych rodzajów przysposobienia osób pełnoletnich w różnych systemach prawnych należy przychylić się do dopuszczalności przysposobienia zarówno pełnego, jak i niepełnego osób pełnoletnich. *Prima facie* zaletą takiego rozwiązania jest możliwość dostosowania skutków przysposobienia (w tym alimentacyjnych i spadkowych) do konkretnej sytuacji faktycznej, występującej nie tylko na linii przysposabiający – przysposobiony, ale przede wszystkim w relacji przysposabianego z jego rodziną biologiczną. Ponadto zarówno kwestia nazwiska przysposabianego, jak i nazwiska jego małżonka oraz zstępnych w zasadzie powinna być regulowana z uwzględnieniem istniejących przepisów.

IV. Uwagi końcowe

Fundamentalne znaczenie dla odpowiedzi na pytanie, czy przysposobienie osób pełnoletnich powinno być uregulowane w polskim systemie prawa, ma świadomość, że współcześnie instytucja ta mogłaby czynić zadość innym celom, aniżeli miało to miejsce w przeszłości. Utożsamianie adopcji osób dorosłych z realizacją funkcji majątkowych jest daleko idącym uproszeniem, choć historycznie rzecz ujmując, takie argumenty wydają się trafne. Również współcześnie można podać liczne przykłady, w których przysposobienie osób pełnoletnich jest drogą do osiągnięcia skutków prawnych innych aniżeli zgodne z paremią *adoptio naturam imitatur*. W niniejszym raporcie wykazano, że choć istnieje niebezpieczeństwo stosowania przysposobienia pełnoletnich do celów majątkowych czy tworzenia prawnej więzi rodzinnej między osobami tej samej płci (gdy dany system prawny tego zakazuje), to jednak współczesne unormowanie tej problematyki oraz dorobek orzeczniczy w wielu państwach nacechowane są dbałością o maksymalne ograniczenie tego typu przypadków. Modele regulacji przysposobienia osób pełnoletnich są dość zróżnicowane. W jednych systemach prawnych rozwiązania prawne dotyczące tej sfery są lakoniczne, w innych – bardzo szczegółowe. Niejednokrotnie ustawodawcy posługują się zwrotami niedookreślonymi czy sięgają do kryteriów odnoszących się do czasu, zwłaszcza pozostawania przez przysposabiającego pod pieczę przysposabiających. Rozmaicie też regulowane są przesłanki przysposobienia osób pełnoletnich (w szczególności w zakresie uwzględnienia aspektów wolicjonalnych potencjalnie zainteresowanych podmiotów) oraz skutków przysposobienia. Wyniki przeprowadzonej analizy komparatystycznej prowadzą jednak do jednej zasadniczej konkluzji – współcześnie przysposobienie osób pełnoletnich ma na celu przede wszystkim zalegalizowanie faktycznej istniejącej więzi odpowiadającej relacji rodzic-dziecko. Czasami też stanowi narzędzie pozwalające na zapewnienie ochrony prawnej dorosłym osobom o szczególnych potrzebach.

Przeprowadzone badania prawno-porównawcze miały na celu skłonienie Czytelników do dyskusji na temat zasadności wprowadzenia do polskiego porządku prawnego przyspo-

sobienia osób pełnoletnich. *A priori* należy stwierdzić, że przysposobienie osób pełnoletnich mogłoby stanowić odpowiedź na różne potrzeby, które nie są dostrzegane przez polskiego ustawodawcę. W pracy wskazano, nie tylko rodzajowo, sprawy, które mogą być przykładem powyższego zapatrywania, ale także przedstawiono konkretny stan faktyczny, który ukazuje, że czasami bariery normatywne uniemożliwiają doprowadzenie do ujęcia w ramy prawne faktycznie istniejącej między określonymi podmiotami relacji, takiej samej, jaka występuje między rodzicami i dziećmi (próba adopcji dorosłej A. przez małżeństwo M.). Potrzeba rozszerzenia podmiotowego instytucji przysposobienia o pełnoletnich przysposabiających została także dostrzeżona przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

Przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym przysposobienie osób pełnoletnich powinno być dopuszczalne w prawie polskim, otwiera pole do dyskusji nad jego kształtem. Kluczowe znacznie w tym kontekście ma wybór ujęcia tej instytucji – albo przez relatywnie ogólnie ujęte przesłanki (np. ważne powody, istniejąca więź), albo przez szczegółowe wyliczenie przypadków, w których do takiej adopcji może dojść (np. odwołanie się do czasu pozostawania pod pieczę, złego stanu zdrowia przysposabianego). Oprócz tego rozważenia wymagałoby ustalenie, czy konieczne byłoby spełnienie pewnych dodatkowych przesłanek, które nie rozciągałyby się na adopcję osób małoletnich, np. zgody małżonka przysposobionego czy jego zstępnych. Dla określenia skutków przysposobienia należałoby także dokonać ustalenia w zakresie wyboru przedmiotowego rodzaju przysposobienia (pełne lub niepełne) oraz rozważyć skutki przysposobienia osoby pełnoletniej.

W raporcie podjęto próbę syntetycznego omówienia problematyki przysposobienia osób pełnoletnich. Rozważania na temat prawa polskiego poprzedzono analizą rozwiązań prawnych w wybranych krajach europejskich. Pozwoliło to nie tylko spojrzeć na tę instytucję z innej perspektywy, ale także ukazać, że przysposobienie osób pełnoletnich nie musi wiązać się z licznymi, wskazywanymi na przestrzeni ostatnich dekad, zagrożeniami. Wskazano także na różne modele unormowania tej problematyki, które mogłyby – w przypadku woli podjęcia działań legislacyjnych – stanowić inspirację dla polskiego ustawodawcy. Przedstawienie dogłębnych badań na temat kształtu przysposobienia osób pełnoletnich wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Zasygnalizowano tu jednak najbardziej istotne problemy badawcze oraz podjęto próbę zwięzłego ich rozstrzygnięcia. Należy żywić nadzieję, że ewentualna nowelizacja prawa polskiego w kierunku dopuszczenia przysposobienia będzie poprzedzona ożywioną debatą naukową.

Bibliografia

- Bagan-Kurluta K., Celowość powojennych zmian w polskim prawie w kontekście realizacji dobra dziecka przy przysposobieniu zagranicznym, [w:] *Prawo blisko człowieka. Z dziejów prawa rodzinnego i spadkowego. Materiały konferencyjne* (Kraków 7–8.03.2007 r.), red. M. Mikuła, Kraków 2008.
- Bagan-Kurluta K., *Adopcja dzieci. Rozwiązania prawne w wybranych państwach*, Białystok 2009.
- Bagan-Kurluta K., *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009.
- Ballarani G., *L'art. 291 c.c. di nuovo al vaglio di legittimità costituzionale: riflessioni in ordine alla natura dell'istituto dell'adozione civile ed ai profili di rilevanza del consenso*, "Il Diritto di Famiglia e Delle Persone" 2005, no. 34.
- Bellisario E., *Ancora sul superamento dei limiti dell'adozione di maggiorenni: la lettura costituzionalmente orientata (e disapplicazione immediata) dell'art. 291 c.c.*, "Il Corriere Giuridico" 2020, no. 11.
- Budna E., *W sprawie charakteru prawnego zgody rodziców na przysposobienie anonimowe dziecka*, „Przegląd Sądowy” 1996 nr 3.
- Büchler A., Raveane Z., *Die Volljährigenadoption nach revidiertem Recht*, "Aktuelle Juristische Praxis" 2018, vol. 27, no. 6.
- Bertrand B., Lammerant I., Verwilghen M., *Les lignes de faite de la réforme du droit belge de l'adoption*, "Revue trimestrielle de droit familial" 2006, no. 1.
- Ciepla H., [w:] H. Ciepla, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2012.
- Cisek A., Mazurkiewicz J., Strzebińczyk J., *Zmiany w prawie rodzinnym w celu wzmocnienia ochrony dobra dziecka*, „Nowe Prawo” 1990 nr 10–12.
- Czyż E., Szymańczak J., *Prawa dziecka w rodzinie*, [w:] *Wokół praw dziecka*, cz. 1, Warszawa 1993.
- Deixler-Hübner A., [w:] ABGB-ON1.06, red. A. Kletečka M. Schauer, (Stand 15.1.2021, rdb.at).
- Dolecki H., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013.
- Domański M., *Ubezwłasnowolnienie w prawie polskim a wybrane standardy międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Prawo w działaniu” 2014, nr 17.

- Fowler P.N., *Adult Adoption: A New Legal Tool for Lesbians and Gay Men*, "Golden Gate University Law Review" 1984, no. 14.
- Gajda J., *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Przemyśl – Rzeszów 2012.
- Gajda J., „Adopcja ze wskazaniem” w świetle art. 119^{1a} kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Metryka” 2016, nr 1.
- Goettel M., *W sprawie charakteru prawnego zgody rodziców na przysposobienie*, „Nowe Prawo” 1990, nr 1-3.
- Grygar J., [w:] *Občanský zákoník: velký komentář*, Svazek IV: § 794-975 a související a přechodná ustanovení, F. Melzer, P. Tégl et al., Praha 2016.
- Grzybowski S., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980.
- Holewińska-Łapińska E., [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011.
- Holewińska-Łapińska E., „Wskazanie” osoby przysposabiającego (art. 1191a Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), Warszawa 2020.
- Ignatowicz J., [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piątowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985.
- Ignatowicz J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2012.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa, 2016.
- Justyński T., *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011.
- Kangas U., *Perhe- ja perintöoikeuden alkeet*, Helsinki 2012.
- Kerschner F., *Bürgerliches Recht*, Band V: Familienrecht, Linz 2013.
- Krämer C, Voigt K., *Voraussetzungen und Konsequenzen der Erwachsenenadoption mitschwacher Wirkung*, ZEV 2020 nr 8, s. 468-474; M. J. Zimmermann, *Die Adoption Erwachsener*, Neue Zeitschrift für Familienrecht 2015.
- Lammerant I., Ottevaere A., Verwilghen M. *Le nouveau droit fédéral de l'adoption*, "Revue trimestrielle de droit familial" 2006, no. 1.
- Łukasiewicz R., *Prawna regulacja przysposobienia ze wskazaniem a problem handlu dziećmi*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 3.
- Łukasiewicz R., *Muko-yoshi – japońska adopcja zięcia jako sposób przekazania przedsiębiorstwa*, [w:] *Prawo i kultura we współczesnej Japonii*, red. M. Bidziński, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2017.
- Łukasiewicz R., *Adopcja ze wskazaniem – postulaty de lege ferenda*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019.
- Łukasiewicz R., *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019.

- Mazurkiewicz J., *Zanim pomysły nasze szczęzną wraz z nami. Wrocławskie projekty ochrony prawnej dzieci i kobiet*, Wrocław 2016.
- McCabe B.E., *Adult Adoption: The Varying Motives, Potential Consequences, and Ethical Considerations*, "Quinnipiac Probate Law Journal" 2009, vol. 22, no. 3.
- Mularski K., *W sprawie problemów intertemporalnych związanych z wejściem w życie art. 1191a Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2016, nr 2.
- Pfeifer-Chomiczewska K., *Adopcja prosta – kontrowersyjny sposób na stworzenie więzi prawnej między konkubentami. Analiza prawa francuskiego*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2014, t. 13, z. 2.
- Piechocki S.R., *Ochrona tajemnicy przysposobienia*, „Nowe Prawo” 1979, nr 1, s. 5.
- Płonka E., *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986.
- Pomarańska-Bielecka M., *Czy ograniczenie instytucji adopcji ze wskazaniem zmniejsza skalę „nielegalnych adopcji”?*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019.
- Ratliff S., *Adult Adoption: Intestate Succession and Class Gifts under the Uniform Probate Code*, “Northwestern University Law Review” 2011, vol. 105, no. 4.
- Stelmachowski A., *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1957, s. 11–48.
- Snodgrass G.L., *Creating Family without Marriage: The Advantages and Disadvantages of Adult Adoption among Gay and Lesbian Partners*, “Journal of Family Law” 1997, no. 36.
- Strzebińczyk J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Šimarková O. [w] *Občanský zákoník. Komentář*, Jan Petrov, Michal Výtisk, Vladimír Beran et al., Praha 2017.
- Teklote S., [w:] *Erman, Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar mit AGG, EGBGB (Auszug), ErbbauRG, LPartG, ProdHaftG, VbVG, VersAusglG und WEG*, Köln 2020.
- Труба В.І., *Усиновлення повнолітніх: питання законодавства і практики*, „Правова держава” 2014, no. 17.
- Tryniszewska K., *Adopcja ze wskazaniem w świetle ustawowego modelu przysposobienia*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie, w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019.
- Ü.N. İnce Akman, *Alman ve Türk Hukukunda Ergin veya Kısıtlıların Evlat Edinilmesi*, „D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi” 2019.
- Walaszek B., *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966.
- Wilk A., *Co nowego w przysposobieniu? Nowelizacja prawa o przysposobieniu*, „Metryka” 2015, nr 2.
- Zajączkowska-Burtowy J., *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020.
- Zegadło R., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.
- Zieliński A., *Przysposobienie międzynarodowe*, „Studia Iuridica” 1994, t. XXI.